

Kapittel 3 i «Mangfold og fordypning» -
rammeplan for kulturskolen

Fagplanene

Høringsutkast, januar 2016

INNHold

Brua - Innledning til fagplanene	5
Læreren i kulturskolen	6
Programmene i kulturskolen	10
Eleven i kulturskolen	12
Kunnskap i kulturskolen	14
Vurdering for læring	16
De gode hjelperne	18
Barn og unge med særlige behov	19
Publikumsbygging og opplevelsesdesign	20
Fagplan dans	21
1. Innledning	22
2. Faghjul	24
3. Mål for danseopplæringen	26
4. Tre programmer	27
5. Innhold	34
6. Arbeidsformer og organisering	37
7. Vurdering for læring	41
8. Lokaler og utstyr	43
Fagplan musikk	45
1. Innledning	46
2. Faghjul	48
3. Mål for musikkopplæringen	50
4. Tre programmer	51
5. Innhold	63
6. Arbeidsformer og organisering	64
7. Vurdering for læring	68
8. Lokaler og utstyr	70

Fagplan skapende skriving	73
1. Innledning	74
2. Faghjul	76
3. Mål for opplæringen i skapende skriving.....	78
4. Tre programmer.....	79
5. Innhold.....	83
6. Arbeidsformer og organisering.....	85
7. Vurdering for læring	87
8. Lokaler og utstyr	88
Fagplan teater	89
1. Innledning	90
2. Faghjul	92
3. Mål for teateropplæringen.....	94
4. Tre programmer.....	95
5. Innhold.....	103
6. Arbeidsformer og organisering.....	106
7. Vurdering for læring	109
8. Lokaler og utstyr	111
Fagplan visuell kunst	113
1. Innledning	114
2. Faghjul	116
3. Mål for opplæringen i visuell kunst.....	118
4. Tre programmer.....	119
5. Innhold.....	126
6. Arbeidsformer og organisering.....	128
7. Vurdering for læring	133
8. Lokaler og utstyr	135

Wenche Waagen har sammenstilt fagplanene, for at de skal framstå mest mulig ensartede og i felles språkdrakt. Waagen har også forfattet innledningen til fagplanene.

Andre bidragsytere vil bli kreditert i den endelige versjonen av fagplanene.

Brua – Innledning til fagplanene

Læreren i kulturskolen

Arbeidet som kulturskolelærer krever høy kompetanse og profesjonalitet og er sammensatt både av faglige, didaktiske og menneskelige kvalifikasjoner.

Yrket forutsetter at en kan opptre både som utøvende og skapende kunstner, pedagogisk veileder, kunnskapsformidler, omsorgsperson, kulturformidler, relasjonsbygger og kollega på en og samme tid.

Den utøvende læreren

Læreren er en viktig rollemodell. Elevene ser en voksen som er lærer, men også utøvende kunstner, som spiller, skaper eller danser, som har nådd høye nivå og gjort dette til et yrke.

Eleven vil komme til å like det læreren liker, ønske å synge det læreren synger, og se den bildekunsten eller teaterforestillingen læreren liker.

Læreren må derfor være samspillpartner og utøve sitt fag i møte med elevene. Kulturskolelederen må tilrettelegge for at lærerne kan fortsette å være utøvere av sitt fag.

Læreren må være en tydelig arbeidsleder og sørge for god arbeidskultur, der spørsmål og «feil»

ønskes velkommen som utgangspunkt for læring. Læreren må jobbe aktivt for å pirre elevens nysgjerrighet og åpenhet.

Didaktisk kompetanse

En dyktig lærer er fokusert på at elevene skal lære noe, klargjør disse forventningene for elevene og forventer at elevene skal jobbe, ut fra en overbevisning om at eleven skal klare det.

Han organiserer undervisninga godt i en tydelig progresjon og gir læringsstøttende tilbakemeldinger. Samtidig har han også omsorgsevne; gir varm og nærende oppmerksomhet. Forskning viser at den autoritative læreren lykkes langt bedre med å motivere elevene enn andre lærere.

Relasjonskompetanse

Læring har en sterk emosjonell komponent og den kloke lærer inngår i en sosial relasjon til hver enkelt elev. Denne kontakten og interaksjonen mellom lærer og elev er noe av læringens viktigste grunnlag.

En tillitsbasert relasjon fremmer samarbeidsorienterte og motiverte

elever, og den innebærer at elevene tør å spørre når det er noe de ikke forstår. Alle har et potensial for å lære. Anerkjennelse læres ved å bli møtt med anerkjennelse.

Læreren som kulturformidler

Hvilket kulturinnhold skal eleven gjøres kjent med og hvorfor? Dette er kjernen i lærerens arbeid som kulturformidler. Kulturskolelæreren kan stå i et dilemma mellom elevens ønsker om innhold, og sin egen normative innholdsekspertise.

Dersom kulturskolen skal framstå som en kulturell læringsarena for barn og foreldre, må lærerkollegiet kontinuerlig drøfte spørsmålet om konsekvensene av ulike innholdsvalg.

En normativ kulturell praksis innebærer at eleven får møte et innhold som har sdybde, kvalitet, er egnet til forming, teknikktraining og refleksjon og er didaktisk tilrettelagt. Hva har datostempling og hva har bærekraft?

Kulturskolelæreren har ansvar for å åpne dører til rom eleven hittil ikke vet om. Læreren må forholde seg aktivt til eleven som undrer seg, slik som forskeren, stiller spørsmål, tar stilling og velger, og som kanalisere dette inn i sine egne kunstuttrykk.

Kulturskolens personale bør ha kjennskap til den samiske kulturen og vurdere i hvilken grad den skal være en del av kulturskolens innhold. Kulturskolen bør også være bevisst den ressursen det kulturelle mangfoldet utgjør i kommunen.

Yrkesetisk kompetanse

Kulturskolelærerens førsteprioritet må alltid være *eleven*. Å utøve kunst innebærer å eksponere seg, vise hva man kan og ikke kan, uttrykke sitt følelsesliv. Dette gjør eleven sårbar. Det innebærer et stort yrkesetisk ansvar.

Læreren må tenke over det asymmetriske forholdet til elevene, sørge for at eleven føler seg trygg i undervisningssituasjonen og at alle får erfaring med å oppleve glede og fremgang. Lærerkollegiet må tenke over hvilke konsekvenser de verdene man står for og er satt til å forvalte, bør få i form av handlinger og væremåte.

Når eleven er under myndighetsalder, har læreren også et etisk ansvar overfor *foreldre*. En må komme foreldre i møte, ta seg tid til å begrunne og forklare de valgene en gjør. Yrkesetikk gjelder også overfor *arbeidsgiver*. Som ansatt har man et formalisert mandat, en vedtatt rammeplan, stillingsinstruks m.m.

Å forhold seg konstruktivt til disse rammene, er en vesentlig side ved profesjonaliteten.

Som kunstpedagog er man også *fagets forvalter*. En har et ansvar for å videreføre tradisjoner, kjempe mot begrensninger i tilbudet, mot marginalisering av faget i samfunnet eller kutt i midler som går på kvaliteten løs. Kunstfaget skal alltid ha en solid kjerne av kunstnerisk kvalitet.

Kollegiet bør belyse væremåter, normer og tradisjoner som eksisterer ved arbeidsplassen. Å føle seg verdsatt av kolleger og ledelse og oppleve trygghet er forutsetninger for å trives.

En må i fellesskap og individuelt utvikle moralske kompass: Det innebærer *fire utfordringer** som hører sammen:

- 1) Lære å *oppdage* når man står overfor en etisk utfordring
- 2) Utvikle evnen til moralsk *refleksjon*, bl.a. kunne se på konsekvensene av mulige valg
- 3) Utvikle en yrkesetisk *motivasjon*, det vil si være villig til å ta moralsk ansvar i yrket
- 4) Utvikle en *karakterstyrke* som gjør at en handler i samsvar med sin overbevisning

*) Kilde: Trygve Bergem

To likeverdige pedagogiske modeller

Opplæringen i kulturskolen anvender mange pedagogiske modeller. Likevel kan følgende to være gode utgangspunkt for å diskutere fagsyn/læringssyn i kollegiet: *den åpne, dynamiske pedagogiske modellen* og *den lineære pedagogiske modellen*.

De to undervisningsmodellene kan både utfylle og erstatte hverandre. Hvilken modell læreren velger avhenger av kunstfagets egenart, men også elevenes alder, modenhet, gruppesammensetning, tiden og rommet som er tilgjengelig.

Den lineære pedagogiske modellen

I denne modellen er det en klar kunnskapsramme med læringsfaser: Eleven jobber mot mål, gjennom tilegnelse av grunnleggende teknikker og fagkunnskap.

Her deler man inn i faser som begynnernivå, mellomnivå og viderekommende nivå, eller mer finmaskede nivåer.

Ut fra erfaring over år med et stort antall elever og hva de er i stand til å tilegne seg i gitte perioder, vil læreren kunne sette mål ut fra *forventninger*. Læreren vil dermed kunne legge opp til en

gjennomtenkt progresjon og tilpasse opplæringen til enkeltelever innenfor denne.

Læreren tar hensyn til kunstfagets indre logikk og vurderer prosess og resultat sammen eleven. Framføring vurderes gjerne i lys av definerte kriterier på kvalitet i utførelsen.

Den dynamiske pedagogiske modellen

I denne modellen inviteres elevene inn til en dynamisk eksperimentering hvor en ikke forventer bestemte resultater i like stor grad.

Løsningene er mer uforutsigbare og elevenes interesser og innspill bestemmer i større grad hvilken retning den pedagogiske og kunstneriske prosessen skal ta, og hvilket estetisk og personlig uttrykk som utvikles.

Her kan rammen være gruppesammensetningen, stedets og rommets særlige karakter (stedsspesifikk kunst, installasjon), materialenes særlige kvaliteter, kroppslige og sanselige erfaringer som skal få et estetisk uttrykk, for eksempel i

performancekunst eller bruk av teknologi - som internett, video osv.

Eleven har stor medbestemmelse i hvilken form en presentasjon skal fremføres, eksempelvis: work-in progress, performance, kunstutstilling med objekter osv.

I begge modellene vurderes elevens fagkunnskap, ferdigheter, refleksjon over egne valg, navigering mellom ulike valg og resultat av de ulike valgene.

En forskningsinformert profesjon

Utviklingen av profesjonalitet som kulturskolelærer tilsier at forskningsinformert og forskningsbasert undervisning må styrkes kontinuerlig.

Det innebærer blant annet at lærere gis muligheten for videreutdanning på masternivå. Det er et lederansvar.

Skoleleder bør formidle og oppdatere informasjon om hvor lærerne kan finne relevant forskning for sitt fag, og stimulere utprøving, publisering og deltagelse i fagkonferanser og forskningsnettverk.

Programmene i kulturskolen

Grunnprogrammet

Grunnprogrammet bør primært gjennomføres i samarbeid med grunnskole, videregående skole, SFO, barnehage og andre relevante kulturinstitusjoner. Det kan også være i samarbeid med miljøer for fysisk og psykisk helse.

Den enkelte kulturskole tilpasser Grunnprogrammet til sin lokale lærerkompetanse og ressurstilgang. På linje med de to andre programmene forutsetter grunnprogrammet høyt kvalifiserte lærere.

Grunnprogrammet er tidsavgrenset og gjerne prosjektbasert. Det vil for eksempel kunne være et introduksjonsprogram før eleven søker seg inn på Kjerneprogrammet.

Kunstkaruseller, som kombinerer ulike kunstområder, anbefales. Disse fungerer som «døråpnere», som gir barn mulighet til å bli kjent med ulike kunstfag før de søker opptak i Kjerneprogrammet. De vil gjenspeile den lokale kulturskolens helhetlige kompetanse og vil kunne bidra til økt rekruttering blant barn og unge som i utgangspunktet ikke kjenner kulturskolens tilbud.

Ungdoms-/barne-/pensjonistkor o.l. kan godt være en del av grunnprogrammet. Dette er mer langsiktige ensembler, og det bør planlegges ut fra det.

Kjerneprogrammet

Kjerneprogrammet er kulturskolens hovedvirksomhet. Derfor er langsiktigheten hovedprofilen i Kjerneprogrammet. Det strekker seg over lang tid, gjerne opp til ti-tolv år eller lengre, og ligger til grunn for Fordypningsprogrammet.

Kjerneprogrammet vektlegger progresjon og elevens utvikling gjennom ulike faser. Læringsmål og fokusområder sier noe om hva eleven skal ha oppnådd i løpet av de ulike fasene og er generelle på tvers av ulike fag/emner/sjangre.

Fordypningsprogrammet

Fordypningsprogrammet er en påbygning for å imøtekomme elever med særskilte forutsetninger og som er ekstra dedikerte til den kunstneriske aktiviteten. Det planlegges som et treårsløp med faglig progresjon og vesentlig forsterking med hensyn til undervisningstimetall (se det enkelte fag).

Programmet forutsetter at lærer klarer å motivere eleven for stor innsats, utnytter familieengasjement, bygger kontaktnett rundt eleven og ser hva som trengs for elevens totale vekst.

Spesielt viktig er det å fremme bevisstgjøring hos eleven selv om ambisjoner og videre valg.

Det forutsettes at det enkelte lærerkollegium utarbeider lokale progresjons- og innholdsplaner med basis i programmenes læringsmål.

Gjennom felles analyser og refleksjon vil det enkelte kollegium utvikle normer for hva som er god planlegging, god undervisning og god vurderingspraksis. Slik utvikles felles standarder.

Dette vil være et viktig utviklingsarbeid for den enkelte kulturskole. Gjennom en slik praksis kan kulturskolelærere fra både små og store kommuner utvikle en omforent yrkeskunnskap med høye krav og forventninger til hva deres profesjon skal bidra til.

Eleven i kulturskolen

Mennesket som utgangspunkt

Barn og unge lærer i samhandling med kompetente lærere og andre elever. De har alle muligheter for utvikling boende i seg.

Lærerens rolle er å legge til rette for denne, gi dem muligheter til å *utforske* og *oppdage* de kunstneriske uttrykksmidlene. Deretter gi dem mulighet til å *mestre* disse uttrykksmidlene og ta dem i bruk. Deretter gjøre det mulig for elevene å *bruke* dem til egen formidling og skapende virksomhet.

Utgangspunktet og fokuset for opplæringen må være *mennesket*.

Å uttrykke seg i kulturskolen involverer hele mennesket:

Den motoriske kroppen som skal koordinere bevegelser og tekniske utfordringer. Den tenkende hjernen som oppfatter, husker, sorterer og lagrer sanseinntrykk i forståelige mønstre. Det empatiske «hjertet» som opplever, tolker og gir uttrykk for kunst basert på forestillingsevne, fantasi og assosiasjonsevne.

Som lærer må man ha en tilnærming til eleven som uttrykker at barn og unge selv er i stand til å resonnerer, til å forstå sine erfaringer, tankeprosesser og handlinger.

Læreren kan hjelpe eleven til å reflektere over egne handlinger, uttrykksmåter, tanker og meninger om kunstopplevelser. Gjennom gode samtaler kan læreren bidra til tankeprosesser hos eleven som både analyserer og korrigerer egne tankemåter og handlinger.

Det barn tenker om sin egen læring og tenkning påvirker læringsprosessene og den innstillingen de har til læring.

Av og til vil elever slutte. Å forstå elevens tenkemåte blir viktig, prøve å forstå situasjonen han eller hun er i, og de mål og ønsker eleven har. Det kan også finnes årsaker som eleven ikke har herredømme over.

Kanskje skal eleven veiledes over på et annet kunstfag. En bør be foreldre fortelle litt om sine barn så tidlig som mulig. Dette vil skape et tillitsforhold mellom foreldre og lærer, og føre til at viktige opplysninger kommer fram.

Å ta hånd om sin framtid

På bakgrunn av vår tids flyktighet, og unge som lett går inn i rollen som passive konsumenter, får kunstfagopplæringen en sentral posisjon.

Å få anledning til å utvikle seg kognitivt, emosjonelt og motorisk gjennom selvtuttrykk og oppmerksomhetstrening vil i beste fall ruste eleven til å ta hånd om sin framtid.

Kulturarven er en grunnleggende funksjon i utviklingen av livsdyktige mennesker. Gjennom kjennskap til fortiden rustes barn og unge til å mestre nåtidens og framtidens utfordringer.

Ethvert kulturelt uttrykk står i en historisk sammenheng, har vokst fram på bakgrunn av noe annet og har

perspektiv både framover og bakover.

Undervisningen må derfor vise hvordan oppfinnsomhet og skaperkraft stadig har endret levekår og livsinnhold. Små og store landevinninger i fortiden gir ikke bare respekt for det mennesker før oss har utrettet. De viser også at framtiden er åpen, og at dagens unge kan forme den med sin innsats og sin fantasi.

Eleven vil oppleve seg selv som ledd i en kjede. Begrunnelsen er identitetsdannelse, å utvide elevenes horisont.

Å *gjenskape* og *skape sitt eget* vil i beste fall kunne bidra til å øke elevens menneskekunnskap, om seg selv og om andre.

Kunnskap i kulturskolen

Kunstfagene representerer et vidt spekter av «språk». Disse forteller oss noe idet de vekker et utall av tanker, assosiasjoner og idéer. Når vi spiller, danser, former, skriver og dramatiserer, kommuniserer vi med hverandre ved å lytte, forestille oss, lese symboler og tolke tegn.

Den indre forestillingen er en nøkkel for selvutvikling og innsikten som uttrykkes er universell. Fordi kunstuttrykket er skapt av et menneske og formidles til et annet, vil det ha sterke elementer av menneskekunnskap. Det berører grunnvilkår ved tilværelsen, som glede, savn, sårbarhet, melankoli og ensomhet.

Dette er grunnfjellet i de kunstneriske språkene og gjør dem fundamentale i oppdragelsen av barn og unge.

I kunstoppplæringen ligger kunnskapen først og fremst i det elevene *gjør*, i de trente ferdighetene, men også i faktastoffet, i erfaringen og i refleksjonen. En elev som danser hiphop har utviklet *ferdighetskunnskap*.

Faktakunnskapene kan være kjennskap til form, materialer, instrumenter, fysiologi, historie og stilforståelse.

Fortrolighetskunnskap har eleven oppnådd når håndverket er automatisert, motoriske, kognitive, emosjonelle og intuitive handlinger skjer samtidig. Dette innebærer dyp innsikt.

Kroppsdimensjonen i kunstoppplæringen

Oppplæring i kunstfagene er i stor grad knyttet til kroppen; kroppsbruk, kroppslig bevissthet, kroppslig minne, rytmikk, fysisk håndtering av instrumenter, bruk av hele kroppens sanseapparat.

Å utforske bevegelser, tyngdepunkt, balanse og styrke i kroppen står sentralt. Kroppen og bevisstheten står i en nær relasjon til hverandre. *Å kunne* innebærer at kunnskapen allerede fins i den fysiske aktiviteten og i kroppens bevegelser.

Læreren underviser ofte på basis av en taus, kroppslig viten, og denne skal eleven også over tid utvikle. Den gode lærer veileder både gjennom forbilledlige demonstrasjon og gjennom språket; via instruksjon og gode metaforer.

Bevissthet om kroppsbruk som er naturlig og som forebygger

overbelastning må gis betydelig oppmerksomhet i opplæringen.

Kunstnerisk kvalitet

Kulturskolen må forankres tydelig i kunstneriske mål.

Kunstnerisk kvalitet vil kunne defineres ulikt fra kunstfag til kunstfag: kvalitet på den kunstneriske utførelsen, kvalitet på formidlingen, kvalitet på den enkelte undervisningstime, kvalitet på produksjonen og kvalitet på elevens

egen innsats.

Dette er derfor et viktig tema til diskusjon for lærere og ledere:

Hvilke forutsetninger må være til stede i arbeidet mot kunstnerisk kvalitet?

Elevene bør få kontakt med levende komponister, forfattere og billedkunstnere utenfor kulturskolen, eller få spille sammen profesjonelle ensembler. Slik tilegnes normer for kvalitet.

Vurdering for læring

Læreren bør synliggjøre et sannsynlig læringsforløp i sitt fag, der fagkomponenter bygger på hverandre. Læreren må kunne tilrettelegge for faser og progresjon i dette opplæringsarbeidet, samtidig som det tas høyde for tilpasset opplæring for den enkelte elev. Det omtales som *forventningsnormer* under det enkelte fag.

I møte med foreldre og omverdenen vil dette, sammen med fagets mål og innhold, synliggjøre og legitimere det langsiktige pedagogiske arbeidet.

Forskning viser at god veiledning i prosessen er en av de viktigste faktorene for god læring. Læreren må hele tiden vurdere kvaliteten i elevenes arbeid for å kunne gi gode og presise tilbakemeldinger som styrker videre utvikling.

Kraften i gode tilbakemeldinger ligger i at de bidrar til å redusere avstanden mellom der eleven er og der de har som mål å komme.

En bør fokusere de prosessene og strategiene som skal til for å lære oppgavene, ikke fokusere individ og prestasjon.

En viktig nøkkel til læring er enkeltelevers evne til å si ifra om ufullstendig forståelse av et tema. Læreren bør legge opp til at elevene kan tilbakemelde hva de kan, hva de forstår, hva som er vanskelig å utføre, når de ikke er engasjerte, når det er misforståelser.

Elevene må trenes i å stille gode spørsmål – da kan undervisning og læring spille på lag. Dette faktum må gjøres til gjenstand for systematisk refleksjon i lærerkollegiet, og det må skapes en gjennomtenkt tilbakemeldingskultur som sikrer elevene denne læringsmekanismen.

Begeistring, ros og oppmuntring er på sin plass: Positiv tilbakemelding har større læringseffekt enn kritikk når den kommer umiddelbart i arbeidsprosessen. Elevene trenger tydelig tilbakemelding når de gjør noe riktig, så vet de hva de bør gjøre mer av.

Gode arbeidsrutiner

Det er viktig å hjelpe eleven til å etablere hensiktsmessige og selvstendige måter å trene på.

Det innebærer å kunne planlegge når, hva, hvordan og hvorfor.

Det innebærer videre hjelp til fysisk oppvarming, mental oppvarming, teknisk trening, innstudering, memoreringsarbeid, kartlegging av krevende utfordringer, pauser, vurdering av egen framgang og innsats.

De gode hjelperne

Foreldre og andre foresatte er lærerens viktigste samarbeidspartnere. Et godt tiltak kan være å samle foreldrene i starten av kulturskoleåret, til viktig informasjon om betydningen av kunstoppplæring, rammeplan, årshjul, prosjektplaner, organiseringsmodeller og undervisningsplaner.

De trenger god informasjon om hvordan de best kan hjelpe barnet hjemme. En bør særlig oppmuntre de foreldrene som ikke har kunstfaglig bakgrunn selv. Ingen trenger være pedagog for å:

- synge sammen med barnet sitt
- lytte til musikk sammen ungdommen sin
- være beundrende publikummer
- sjekke arbeidsboken
- tilrettelegge for godt kosthold og trening

- ta med familien på kunstutstilling og teaterforestilling

Den enkelte kulturskole bør vurdere når foreldre/foresatte skal delta i utviklingssamtalene på Kjerneprogrammet og Fordypningsprogrammet.

Fadderordning

Læringsmiljøet kan styrkes gjennom godt organiserte fadderordninger der eldre elever har ansvar og konkrete oppgaver overfor yngre elever. Dette er utviklende for begge parter.

Oppgavene kan være å øve/trene sammen med elevene, være ansvarlig for faggrupper, arrangere framføringer o.l.

Barn og unge med særlige behov

Kulturskolen skal kunne ta imot og tilrettelegge undervisning for unge med særlige behov. Tilretteleggingen kan gjelde veiledning i valg av program og kunstfag, sosiale og pedagogiske løsninger.

Barn med særlige behov kan ha behov for spesialpedagoger, kunstterapeuter og annet fagpersonale som kan bidra til tilrettelegging av undervisningen i samarbeid med kunstfaglærerne.

Arbeid med kunstuttrykk har vist seg å være til god hjelp for traumatiserte barn.

Samarbeidet kan utvikles inn mot grunnopplæring, SFO, helsesøster, barnevern, flyktningsjeneste, sykehus, psykolog og sosialetat. Foreldre er en viktig samarbeidspart. Kulturskoleleder og kulturskoleeier har et viktig ansvar.

Lokalisering av kulturskolen bør være basert på prinsipper om estetisk utforming, synlighet og tilrettelegging for alle.

Det må tas hensyn til samfunnets mål om nedbygging av funksjonshemmende barrierer.

Publikumsbygging og opplevelsesdesign

En kulturskole for framtida må utforske og etablere nye publikumsmøter for å få kunstopplevelsene ut til folket. Nye samarbeidsformer på kreative publikumsarenaer, på tenkelige og utenkelige steder, i verkstedhallen eller på jernbanestasjonen.

Tverrestetiske, tverrmediale og tverrkulturelle samarbeidsformer kan bli spennende og nyskapende utviklingsarbeid i kollegiet og sammen med eksterne kunstmiljøer.

Kunstfagene kan inngå i vandreforestillinger, med ulike fysiske uttrykk, rapping, graffiti, videoprojeksjoner med ulike opplevelsesdesign.

Gevinsten for elevene kan bli dyptgripende. Lærere som leser hverandres fagplan/rammeplan vil få fin innsikt i det fler- og tverrfaglige potensialet.

Kulturskolen som ressurscenter

Det er behov for en offensiv synliggjøring av kulturskolen som kompetanseleverandør overfor andre institusjoner som har barn og unge som målgruppe.

Skal potensialet i dette kunne realiseres fullt ut, bør ressurscenteret organiseres som en selvstendig enhet med definerte oppgaver og tillagt ansvar og ressurser. Det bør ha en daglig leder og være synlig på kulturskolens hjemmeside.

Oppgaver må tydeliggjøres og gode idéer presenteres: Her er vi, og sammen kan vi styrke barnas oppvekstmiljø, gjennom kunst og kultur!

Senteret kan organisere kompetanseheving for kulturskolelærere og grunnskolelærere i fellesskap og for ulike kulturaktører, konferanser, være rådgivende organ, tilby opplæring, være koordinator, konsertarrangør m.m.

Ansvaret ligger hos skoleeier når det gjelder faglig og administrativ støtte. Dette er klart en særlig utfordring i små kommuner, men likevel prinsipielt viktig.

Fagplan dans

1. Innledning

Dans i kulturskolen

Dans i kulturskolen har sin forankring i dans som scenisk uttrykk, det vil si dans som formidles til andre fra en «scene», det være seg i et kulturhus, på en skole, på togstasjonen, i skogen, eller via en film.

Sentrale dansefag i kulturskolen er klassisk ballett, jazzdans, samtidsdans, tradisjonsdans og urbane dansestiler. Viktige aktivitetsformer er å utøve, formidle, skape, oppleve og reflektere.

Kulturskolen bør ha et bredt dansetilbud, og tilby undervisning både innenfor Grunnprogrammet, Kjerneprogrammet og Fordypningsprogrammet med tydelig struktur, progresjon og læringsprofil, slik at det er rom for de som bare vil danse litt og de som vil danse mye og satse videre.

I arbeidet med dans i kulturskolen vil prosessen være like viktig som resultatet, og det er viktig med en god mestringskultur der en har tydelige mål og ambisjoner, men likevel vektlegger medbestemmelse og eierskap, samarbeid og det å gjøre hverandre gode. Dansefaget er en viktig arena for

sosiale møter, nære relasjoner og vennskap. For noen elever vil kulturskolens fordypningsprogram kunne gi grunnlag for en senere profesjonsutdanning.

Kulturskolen bør legge til rette for at dansen kan spille en aktiv rolle også utover den daglige aktiviteten, for eksempel gjennom dansefester, battles og jams.

Dans i kulturskolen kan bidra i tverrfaglig samarbeid med barnehage, skole, kulturliv, idrett samt med fagmiljøer innen forebyggende psykisk og fysisk helse.

Kulturskolen må være utviklingsorientert og en god samspiller for å kunne realisere sitt potensial som lokalt ressurscenter, og dansen bør ha en viktig rolle inn mot dette.

Dansens betydning for menneske og samfunn

Dans er en del av vår menneskelighet. Hos barn er dans til stede som en intuitiv uttrykksmåte helt fra fødselen av. Det er av stor betydning at denne medfødte evnen til å uttrykke seg med bevegelse stimuleres videre i oppveksten. Å oppleve, utøve, og skape

dans vil kunne gi et positiv bidrag til elevens fysiske, emosjonelle, sosiale og intellektuelle utvikling.

Dans kan bidra til en positiv holdning til egen kropp, stimulere til kreativitet, utfoldelse og mestring og bidra til dannelse og identitetsutvikling.

Videre kan dansen styrke viktige livskompetanser som mot, disiplin, trygghet, tillit, samhandling og samarbeid. Ikke minst kan dansen stimulere personlig danseglede og livsglede i hver enkelt.

I lokalsamfunnet kan dans bidra til å skape kulturopplevelser og lokale møteplasser, feiringer og markeringer av lokal historie, samhørighet og kulturarv.

Dansen kan bidra til å gi lokalbefolkningen kulturell kompetanse og økt livskvalitet, i tråd med kulturskolens utvidede oppgave som lokalt kulturelt ressurscenter.

Enkelt sagt er dans *bevegelse i tid og rom*. Dansen har en unik egenverdi, og mennesker har til alle tider uttrykt seg gjennom dans. Dansen er også kulturbunden og knyttet til *person, sted og bruk*. Den er et kunstuttrykk som forsøker å forstå, bearbeide og uttrykke virkeligheten, den er et ritual, den er del

av sosialt samvær og den er oppdragelse og danning.

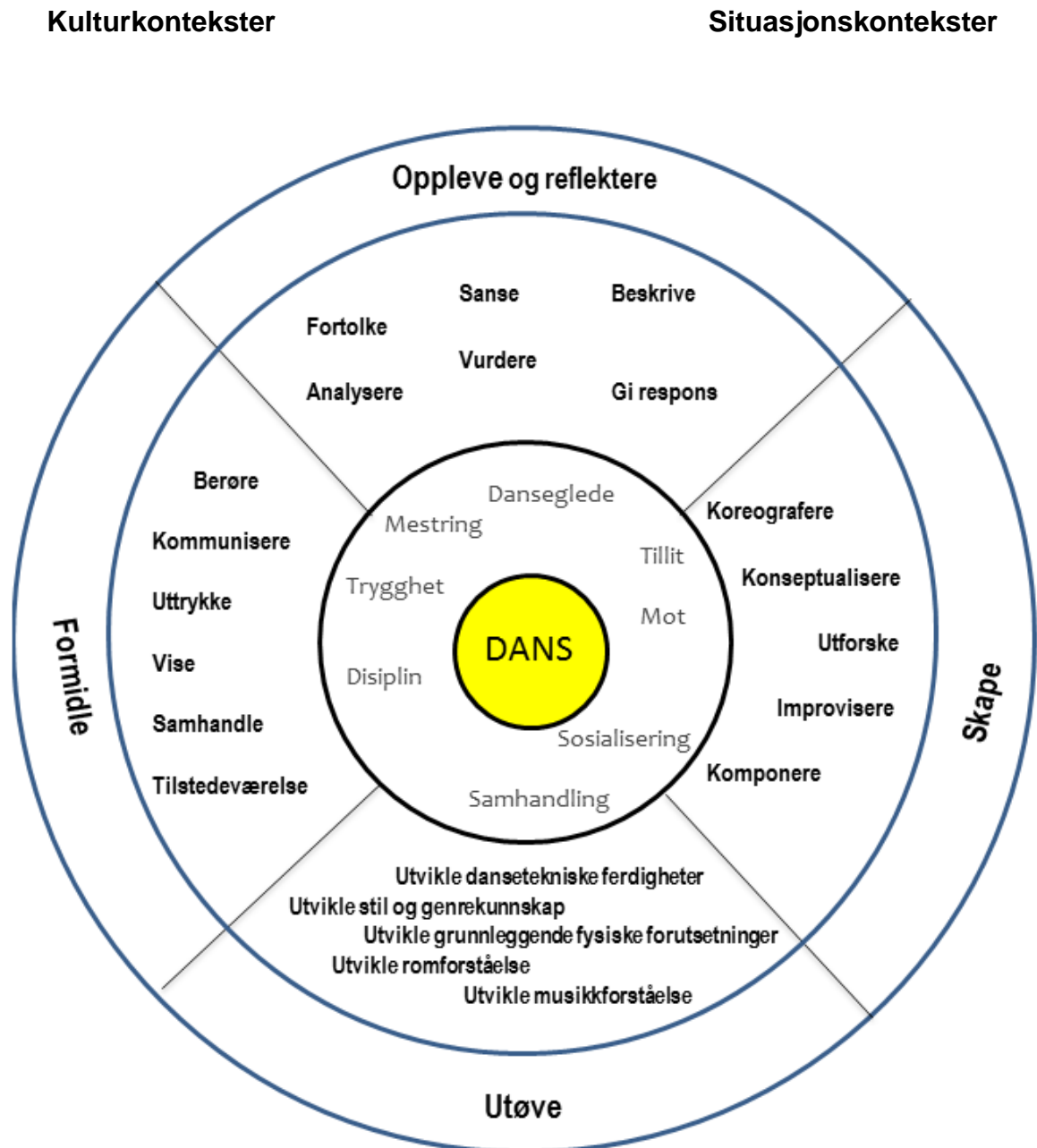
Fortid, nåtid og fremtid – et dansefelt i bevegelse

Dagens samfunn representerer et stort mangfold relatert til kultur, etnisitet, kropp og tradisjon. Kulturskolen har derfor som kulturinstitusjon ansvar for å tilrettelegge for danseopplæring som gjenspeiler samfunnets dynamikk og utvikling, der det skal være rom for alle.

Samtidig skal kulturskolen ivareta dansens historie og tradisjon. Dansen står altså i et spenningsfelt mellom fortid, nåtid og fremtid, mellom tradisjon og nyskaping. En danser i dag skal kunne utøve og formidle, men også være medskapende, nyskapende, reflekterende og samfunnsbevisst.

Danseren er ikke lenger bare et objekt for koreografen eller publikum, men et selvstendig subjekt, med frihet og ansvar for det dynamiske fellesskapet. Dette må kulturskolen gjenspeile.

2. Faghjul

Faghjul – dans som uttryksmiddel

Modellen viser dans som uttryksmiddel.

Den ytterste sirkelen viser fem overordnet handlinger i faget: utøve, formidle, skape, oppleve og reflektere.

Den nest ytterste sirkelen viser en «verktøykasse» som rommer de aktivitetene en tilrettelegger for å gjøre dansen tilgjengelig for elevene. Ved å dreie det ytterste hjulet kan en få fram mindre opplagte kombinasjoner av handlinger og aktiviteter.

Den tredje sirkelen viser grunnleggende egenskaper som utvikles gjennom faget.

Dansehjulet må forstås i lys av ulike kontekster opplæringen er en del av. Kultur- og situasjonskontekster er derfor plassert utenfor selve hjulet.

I ulike kontekster vil det for eksempel utvikles ulike formidlingsformer, eller en tar i bruk ulike aktiviteter som svar på de ulike læringsmålene elevene til enhver tid arbeider mot.

Faghjulet kan hjelpe oss å se ulike sider ved danseopplæringen. Det kan brukes til refleksjon i lærerteamet, eller når lærere planlegger og vurderer danseundervisning.

3. Mål for danseopplæringen

Gjennom arbeidet med dans skal elevene

- utvikle danseglede og evne til å utøve dans som del av sin livsutfoldelse
- utvikle uttrykksevne, romforståelse, musikalitet, formsans og ferdigheter
- kunne anvende dans som kommunikasjons- og uttryksmiddel
- oppleve mestringsglede, positiv selvutvikling og utvikle sitt læringspotensial
- utvikle kritisk tenkning, disiplin og samarbeid
- bli ressurspersoner som bidrar til et levende kulturliv

4. Tre programmer

Forventningsnormer er normer for hvilken kompetanse det er rimelig å forvente at elevene har tilegnet seg i løpet av de ulike programmene. De er nærmere spesifisert i *læringsmål*. De tydeliggjør også kvalitet, egenart og progresjon ved programmene. Læringsmålene er generelle på tvers av de spesifikke dansefagene. Det vil være behov for lokale læreplaner som konkretiserer og implementerer læringsmålene inn i hvert enkelt dansefag og tydeliggjør delmål og faglig progresjon.

Kjerneprogrammet

Kjerneprogrammet omfatter kulturskolens brede kjernevirksomhet, og det er i dette programmet dansetilbudets hovedvirksomhet bør rettes.

Programmet er for elever som er motivert for å utvikle sine skapende evner ved å få større undervisningsmengde, gjennom langsiktighet og systematisk egeninnsats.

Her er det anbefalt å legge til rette for et bredt tilbud med ulike dansefag, samt alders- og nivåinndeling (for eksempel nybegynner, litt øvet, øvet,

viderekommen). Kulturskolen bør lokalt utvikle faglige progresjonsplaner i hvert dansefag som skisserer progresjonen i faget fra nybegynner til viderekommen elev.

Avhengig av skolens størrelse og antall danseelever, kan det utvikles mangfoldige timeplaner og gruppesammensetninger som imøtekommer elevenes behov for å danse mye og variert, eller kanskje bare en gang i uka sammen med venner.

Kjerneprogrammet bør også virke rekrutterende og forberedende på elever som ønsker å gå videre til Fordypningsprogrammet.

Forventninger til læreren

- tilrettelegger for systematisk trening i å utvikle fagspesifikk basisferdighet
- tilrettelegger for god faglig progresjon og kontinuitet: nybegynner, litt øvet, øvet og viderekommen
- vektlegger å utøve og å formidle
- vektlegger samhandling og ensemblefølelse
- stimulerer elevenes indre motivasjon og engasjement
- utfordrer elevenes personlige uttrykk og formidling
- tilrettelegger for kreative læringsprosesser der elevene skaper fra idé til produkt
- vektlegger elevenes egenvurdering og refleksjon, bruker formativ vurdering aktivt

Forventninger til eleven

- opplever kroppslig utfoldelse og utfordring
- opplever faglig læring og utvikling som følger en tydelig faglig progresjon
- utvikler motivasjon og eierskap
- erfarer inkludering og medbestemmelse
- utvikler disiplin
- opplever variert tilnærming til sjanger som utvider faglig nysgjerrighet og horisont

Forventninger til organiseringen

- kontinuerlig undervisning på ulike nivå og i ulike dansesjangre
- en dansetimeplan som reflekterer bredde, mangfold og fordypningsmuligheter
- tilrettelegging for små visninger og større forestillinger med kvalitet

Læringsmål

Eleven

- mestrer fagspesifikke basisferdigheter relatert til egen kropp, sjanger og dansefagets egenart
- utøver danseuttrykk relatert til dynamikk, musikk, rom og arenaer, alene og i ulike grupperinger
- har kunnskap om musikkens form, rytme og stemning
- har kunnskap om enkle koreografiske prinsipper
- har kjennskap til dansens mangfold og rolle i samfunnet
- viser respekt for dansekulturens normer og verdier
- reflekterer over egen læring og utvikling
- er forberedt, positiv og motivert i dansetreningen
- viser god treningskultur
- har sett danseforestillinger sammen medelever og kan samtale om disse
- har deltatt i skapende prosesser fra ide til produkt
- har deltatt på arenaer for kunstnerisk samarbeid på tvers, der flere av kulturskolens kunstuttrykk er integrert

Fordypningsprogrammet

Dette er for viderekomne elever som har særskilte forutsetninger for dans og som ønsker å søke seg inn på danseutdanning. Programmet har opptaksprøver, og det er lærer som anbefaler å søke når tida er inne.

Undervisningstilbudet bygger på fasene i Kjerneprogrammet, men skal være forsterket med hensyn til innhold og

omfang. Det stilles krav til høy og målrettet egeninnsats og deltakelse. Egenvurdering og utviklingssamtaler står sentralt.

Programmet skal kunne kvalifisere for videregående opplæring og høyere utdanning. Deler av undervisningen kan foregå i samarbeid med andre institusjoner på regionalt og nasjonalt nivå.

Forventninger til læreren

- tilrettelegger og veileder læring og utvikling på høyt faglig og kunstnerisk nivå
- tilrettelegger for fagspesifikk fordypning, mer vekt på prestasjon og resultat
- gir tilpasset opplæring til hver enkelt
- tilrettelegger for kunstneriske prosesser og utvikling av kunstnerisk bevissthet
- stimulerer til selvstendighet, disiplin og struktur
- anvender både formativ og summativ vurdering aktivt

Forventninger til eleven

- utøver og formidler på høyt nivå
- utvikler faglig god kunnskap og integrerer den i et kunstnerisk uttrykk
- utvikler mot og ansvar i ensemblet
- utvikler selvinnsikt, selvstendighet og selvdisiplin

Forventninger til organiseringen

- kontinuerlig og godt tilrettelagt undervisning på høyt nivå
- profesjonsrettet
- tilrettelegger for utstrakt erfaring med visninger og forestillinger på ulike arenaer

Læringsmål

Eleven

- utøver dans med personlig uttrykk og tilstedeværelse i små og større produksjoner
- viser innsikt i egen danseteknisk og kunstnerisk utvikling
- anvender og integrerer fagspesifikke ferdigheter i utøvende virksomhet
- utforsker og utvikler egne komposisjoner og koreografier
- har vært aktivt medskapende i en helhetlig produksjon der alle elementer er med
- har kunnskap om kunstneriske prosesser og koreografiske prinsipper og virkemidler
- har kunnskap om dansen som et kunstnerisk, sosialt, historisk og kulturelt uttrykk
- behersker fagspråk knyttet til dans
- har kunnskap om treningslære og ernæring
- planlegger og strukturerer egen treningshverdag
- tar aktivt del i refleksjon, respons og vurdering av prosesser og produkter
- er et godt forbilde for andre danseelever

Grunnprogrammet

Grunnprogrammet er for mange elever det første møtet med kulturskolens danseopplæring, et tidsavgrenset tilbud før de kanaliseres videre over i

Kjernerprogrammet. Det kan omfatte introdukeringskurs for nybegynnere, dans i fritidsklubb eller dans for barn med særskilte behov.

Grunnprogrammet kan gjerne være en *kunstkarusell*, et introduksjonstilbud for elever som ønsker å prøve ut flere tilbud (eksempelvis dans, teater, musikk) før de veiledes over i

Kjernerprogrammet. Det kan også organiseres som en *dansekarusell*, med miks av flere dansefag. Naturlige samarbeidspartnere er barnehage, SFO, skole, helse- og flyktningsjeneste.

Grunnprogrammet kan også være et utvalg tema- og metodekurs, som fungerer som støtte til

Kjernerprogrammet (10-15 timer), for eksempel teknikkurs for ungdom eller kurs i scenografi eller lys/lyd.

Den enkelte kulturskole bør lokalt tilpasse Grunnprogrammet til sine behov.

Forventninger til læreren

- skaper et læringsmiljø preget av trivsel, trygghet, samarbeid og samhandling
- tilrettelegger for læring av generelle basisferdigheter (dansemotorisk, musikalsk, romlig)
- vektlegger prosess og mestring
- introduserer grunnelementer
- skaper gode formidlingsopplevelser
- stimulerer kreativitet og danning gjennom å skape og oppleve
- vektlegger kunstnerisk kvalitet

Forventninger til eleven

- opplever danseglede
- opplever mestring, utvikler lyst til å lære og nysgjerrighet på faget
- opplever trygghet, trivsel og fellesskap
- utvikler lyst til å utforske, skape og uttrykke

Forventninger til organiseringen

- prosjektrettet
- tverrfaglig
- kursbasert
- nybegynneropplæring

Læringsmål

Eleven

- mestrer grunnprinsipper relatert til egen kropp og dansefagets egenart
- har deltatt med enkle danseuttrykk på en relevant visningsarena
- utforsker og skaper egne små komposisjoner
- kjenner ulike nivåer, retninger og relasjoner i rommet
- kjenner til og setter ord på grunnleggende bevegelser, musikk og rytme
- setter ord på egen kroppsbevissthet
- setter ord på danseopplevelser
- samarbeider og deltar aktivt i et sosialt felleskap
- opplever dansens mangfold og glede
- tar hensyn og viser respekt for faget og medelever

5. Innhold

Dansens innhold handler om undervisningens *hva*, knyttet opp mot dansens ulike *fag*. Dans i kulturskolen omfatter ulike *dansesjangre* eller *dansefag*, som har hver sin egenart, sin teknikk, sine dansestiler og uttrykksformer.

Lokalt bør hver enkelt kulturskole utvikle lokale fagplaner for hvert av disse dansefagene, og som konkretiserer og implementerer rammeplanens læringsmål, forventninger, innhold, faglig progresjon (nybegynner, litt øvet, øvet og viderekommen), arbeidsmåter og vurderingsformer.

Klassisk ballett

Klassisk ballett er den eldste av danseformene. Oppbygging av danseklassen er utviklet gjennom mange hundre år, med faste trinn og bevegelsesmønstre, og den er fortsatt en viktig kunstform i store deler av verden.

Ballettens estetikk er basert på «det skjønnne», med vekt på harmoni, rene linjer, form og struktur. Ballettens hovedprinsipper er sentrering, linjer og turn out (rotasjon i hofteløddet), og det danses i grupper. Klassen danser først ved barren. Det følges en bestemt

rekkefølge av øvelser som forbereder kroppen til mer krevende øvelser ute på gulvet.

Klassisk ballett kan undervises i varierende systemer som Vaganova, The Royal Academy of Dance og Cecchetti, for å nevne noen.

Undervisning kan starte fra femårsalder, gjerne integrert med danselek.

Jazzdans

Jazzdansen startet som en sosial dans (eksempel: charleston, jitterbug, lindy hop, sving) og utviklet seg videre til teater, film og scenisk dans.

Jazzdansen har alltid beveget seg i takt med trender og stiler i samtiden.

En tidlig definisjon av stilen var *å ha et lavt tyngdepunkt og et høyt energinivå*. Andre elementer som kan nevnes i dag er smidighet, rytme og dynamikkforståelse, hurtighet, balanse og evne til å isolere og formidle uttrykk og stemninger.

Klasseoppbyggingen deles gjerne i to: først en del som inneholder øvelser som opparbeider grunnteknikk, balanse, isolasjon, koordinasjon, kondisjon, fleksibilitet og styrke.

Den andre delen av klassen bør inneholde kombinasjon, komposisjons- og koreografiarbeid. Her vektlegges dynamikk, rytme, flyt, personlig uttrykk og stilforståelse. Improvisasjonsarbeid og muligheter for eleven til å skape selv, faller også innenfor del to.

Stilarter innen jazzdans bestemmes ofte ut fra musikkvalg: pop, rock, r&b, techno, hip hop o.l. Sjangeren kan være musikal, lyrisk jazz, old school jazz (afro-latin) samtidsjazz, hip hop.

Samtidsdans

Moderne dans og samtidsdans søker etter nye prinsipper, sceniske uttrykk og treningsteknikker, mer som *dansefilosofi*. Samtidsdans legger stor vekt på sammenhengen mellom kropp og sinn, og danserne blir oppmuntret til å utforske dansen opp mot tradisjonelle grenser.

I klassene lærer elevene å bruke kroppen på en rekke ulike måter. Elevene kan lære koreograferte verk, eller de kan improvisere fram egne personlige bevegelser og uttrykk. Klassen kan inneholde øvelser i senter, gulvarbeid, improvisasjon, komposisjon og partnerarbeid.

Samtidsdans passer godt for elever fra tolvårsalder og oppover. For yngre barn

er *kreativ og skapende dans* en god start. Mange danseklasser for barn, innenfor klassisk ballett og jazzdans, integrerer elementer fra kreativ dans og samtidsdans.

Her lærer eleven enkle elementer fra komposisjon, bevegelsesutforskning, rytme og dynamikk. Fokus på samarbeid og selvstendig utforskning er sentralt, alt fra et lekbetont utgangspunkt.

Tradisjonsdans

Tradisjonsdansen har et vidt spekter av former og estetikk. Hovedgruppene er bygdedanser (springar, halling og rull), turdanser (fransese, ril og polonese), runddanser (reinlender, polka, masurka og vals), sangleker og sangdanser.

Tradisjonsdansens estetikk og normer formes fra generasjon til generasjon. Ofte er formasjonene strukturer av ring-rekke og først og fremst par. De estetiske idealene har vært: et godt samspill med musikken, rytmisk balansearbeid med forflytning som resultat, hopp- og partnerarbeid med armene, ulike måter å danse rundt en felles akse.

En kan starte med sangleker og momenter fra halling for de yngste elevene eller som introduksjon, og

fortsette med runddanser i Kjerneprogrammet. De fleste bygdedanser krever en større forståelse for teknikk, balansepunkt og rytmikk og bør ikke introdusere for tidlig.

Senter for folkemusikk og folkedans og Noregs Ungdomslag har flere læreverk med filmeksempler og musikk.

Urbane dansestiler

Dansesjangren kalles ofte *urban dans* eller *street dance*. De urbane dansestilene er solistisk dans, og kjennetegnes av improvisasjon over en gitt ramme. Det danses ofte med joggesko og vide klær.

De urbane dansene lever fortsatt som gatekultur og danses av dansegrupper (crews) i konkurranser (battles) eller på dansekurs (workshops) og ansamlinger av dansere (jams).

Andre dansefag

Kulturskolens dansetilbud kan også omfatte supplerende og relevante dansefag. Disse kan være integrert inn i de mest vanlige dansefagene beskrevet ovenfor, eller tilbys som egne tilbud på timeplanen.

De kan rettes mot ulike aldersgrupper eller knyttes spesifikt inn mot f.eks. rekruttering og introduksjon eller som suppleringsfag til Fordypningsprogrammet.

Disse kan være: barnedans og danselek, kreativ dans, musikaldans, stepp, styrke og stretch, dansemiks og/eller akrobatikk. Her må den enkelte kulturskole utnytte lokal kompetanse.

6. Arbeidsformer og organisering

Arbeidsmåter handler om undervisningens *hvordan*, hvilke læringsaktiviteter eleven skal gjøre. Generelt benyttes ulike arbeidsmåter innenfor danseopplæring, både lærerstyrt undervisning, veiledning, selvstendig arbeid, samarbeid, utforskning, prosjektarbeid og skapende arbeid.

Læringsarbeidet organiseres gjerne som ukentlige «klasser» som går over et helt semester eller skoleår, der en danser sammen med en fast gruppe og lærer. Det integreres ofte en vurderingsklasse/åpen klasse og små og store visninger/forestillinger der elevene får vist fram sine resultater.

Egentrening utenom undervisningstimen forventes. Prosjektperioder, workshops, helgekurs og sommerkurs kan være supplerende tilbud i danseopplæringen.

Innenfor rammeplanens retningslinjer er lærerens autonomi samtidig et viktig prinsipp. Det forutsetter at læreren har et bredt spekter av metoder og arbeidsformer for tilrettelegging av læring i ulike kontekster, med ulike elever og elevgrupper.

Variasjon er nøkkel til læring. Sentrale stikkord er ellers beskrevet i dansens faghjul og under det enkelte program.

Gjennomgående læringshandlinger på tvers av dansefag

For å realisere dansefagene vil faghjulets *læringshandlinger*; utøve, formidle, skape, oppleve og reflektere stå sentralt på tvers av fagene og gi idéer og føringer for tilrettelegging av danseopplæringen.

Utøve

Å utøve er den mest grunnleggende kompetansen danseeleven skal tilegne seg, og mye tid må vies dette arbeidet. Kroppen er dansens instrument, og gjennom denne uttrykker eleven seg.

Eleven må lære å automatisere og integrere danseteknikk og bevegelsesprinsipper i egen kropp. Fokus må være på å utvikle kroppens fysiske potensial, for gjennom dette skape frihet og trygghet i den sceniske formidlingen.

Formidle

Dans som kunstform handler om å uttrykke seg gjennom kroppen. For å lykkes i dette må eleven lære seg å

være til stede i øyeblikket og gå inn i et danseuttrykk med hele seg.

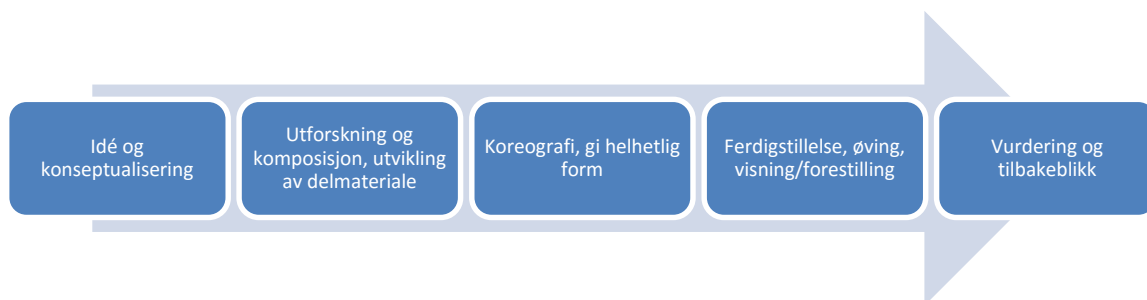
Det handler i første omgang om å vise og framføre enkle bevegelser og kombinasjoner i ulike stiler og stemninger, og senere om å kunne uttrykke og berøre på et dypere plan, og samtidig kommunisere og samhandle både med andre dansere og med et publikum.

Gjennom små interne visninger og større forestillinger kan det tilrettelegges for varierte formidlingserfaringer, repertoar og uttrykk som speiler dansens bredde og mangfold.

Skape

Det å skape er blitt en stadig viktigere dansekompetanse. Eleven skal kunne være med på en kunstnerisk prosess fra idé til produkt, å erfare de ulike fasene i en kreativ prosess.

Fra idé og konseptualisering, via utforskning og utvikling av bevegelsesmateriale gjennom improvisasjon og komposisjon. Videre til koreografi- og formgivningsfasen der helheten sys sammen med dramaturgi, kostyme og kanskje sceniske virkemidler, og til ferdigstillelsesfasen der en må øve og terpe, og til slutt selve visningen og vurderingen i etterkant.

Oppleve

Som danseelev er det viktig at eleven opplever dans som en uttrykksform med emosjonalitet, med et budskap og som kan berøre andre. Det innebærer at eleven også forstår noe «om» dans.

Dette handler om dannelsespotensialet i faget, det å kunne sette dansen inn i et historisk, kulturelt, sosialt og estetisk perspektiv. Det kan være gjennom at lærer forteller og viser eksempler ved bruk av tekst, bilde og/eller film.

Det kan også handle om å ta med elevene på profesjonelle forestillinger, dansefester og jams, eller motta gjestelærere som har workshop fra dagsaktuelle forestillinger.

Læreren har ansvaret for å utvide elevens perspektiv til dans som både kulturelt og kunstnerisk uttrykk og stimulere til en utvidet interesse for dans utover egen utøvelse. Dette må kobles til neste handling: å reflektere.

Reflektere

Vi lærer gjennom å koble teori og praksis sammen, gjennom å reflektere over mening, over våre handlinger og knytte ny erfaring og kunnskap sammen med eksisterende.

Refleksjon er et viktig læringsverktøy som bør integreres med de utøvende og skapende aktivitetene. Eleven bør få eierskap til egen læringsprosess og stimuleres til å utvikle refleksjon gjennom kritisk tenkning, verbalisering og se dansefaget i en samfunnsmessig ramme.

Samtalene om dans vil også bidra til elevenes faglig utvikling. Refleksjonen innebærer også å beskrive, fortolke og vurdere danseuttrykk.

Samarbeid med andre aktører

Først og fremst bør dans knyttes sammen med andre kunstuttrykk i kulturskolen, for eksempel skapende skrijving, teater eller musikk. Dette vil kunne stimulere elevens tilhørighet i kulturskolen og knytte læringen i faget til et bredt spekter av bruksområder.

Det anbefales også et samarbeid med Den kulturelle skolesekken og skoleverket, kulturlivet, idretten, samt med etater for psykisk og fysisk helse. Dansefaget i kulturskolen er en naturlig aktør i lokale kulturmønstringer.

Kulturskolen må være utviklingsorientert og en god samspiller for å kunne realisere sitt potensial som lokalt ressurscenter, og dansen bør ha en viktig rolle inn mot dette.

Organisering

For at dansetilbudet i kulturskolen skal være levedyktig, er det viktig at ressurser og rammer er på plass. Der dansefaget har mange elever organisert i større grupper, kan det være krevende å organisere for læreren alene.

Det bør settes av nok ressurser til administrasjon og ledelse direkte knyttet til dansefag. Denne ressursen kan blant annet benyttes til timeplanarbeid, opptak og oppfølging av elever, faglig

utvikling, informasjonsarbeid, visjon og strategi, produksjon og gjennomføring av forestillinger, samt det å sikre faglig stabilitet og utvikling.

Det å undervise fysiske fag i store grupper er krevende, og dansepedagogen må selv utvikle materiale, øvelser og koreografi. Det anbefales derfor at undervisningsplikten ikke overstiger 16 klokketimer per uke. Arbeidstidsavtalene for dansepedagoger bør følge anbefalinger fra relevante fagforbund.

Dansetilbudet er organisert med ukentlig undervisning i grupper, aldersinndelt og/eller nivåinndelt. Hensiktsmessig varighet for danseklassen vurderes etter dansefagets egenart, antall elever, alder og ferdighetsnivå.

Gruppestørrelsen bør ta hensyn til elevenes lærings- og oppfølgingsbehov, alder, dansefagets egenart og rommets størrelse.

Kulturskolen bør legge til rette for at dansen kan spille en aktiv rolle også utover den daglige aktiviteten, for

eksempel gjennom dansefester, battles og jams.

Visningsarenaer

Visningsarenaer for dans er svært viktig, og alle elever, uansett nivå eller alder, bør hvert skoleår framføre dans for et publikum.

Arenaene kan være alt fra små visninger i skolens lokaler, til visninger site specific i uterom, til store oppsetninger i kulturhus, teater, samfunnshus eller idrettshaller.

En større danseproduksjon krever god planlegging i forkant, ryddige produksjonsplaner med klare ansvarsområder, og blant annet oversikt over kostymer, koreografirekkefølge, backstageområdet, lys og lyd.

Det å kunne framføre dans på en scene er en viktig del av læringen og den kunstneriske utviklingen til elevene. Det bør tas ressursmessige hensyn til dette i form av personalressurser til koreografi og til produksjonsmidler (lokaler, lys, lyd, kostyme, scenografi, PR).

7. Vurdering for læring

Vurdering er en viktig del av læringsarbeidet. Alle elever har et behov for å bli sett og få konkrete tilbakemeldinger som støtter progresjon og utvikling.

Mye av vurderingsarbeidet foregår uformelt i den daglige klassesituasjonen i dialog mellom lærer og elev. Det er også viktig å ha gode formelle vurderingsrutiner (både formative og summative), og gi informasjon om gruppens/elevens prosess, læring og utvikling til både elever og foreldre.

I dans kan vurdering med tilbakemeldinger foregå i gruppe eller individuelt, og det bør tas ressursmessige hensyn til viktigheten av dette vurderingsarbeidet.

Elevens forutsetninger for å lære kan styrkes dersom de:

- *Forstår hva de skal lære og hva som er forventet av dem*

Elever i Grunnprogrammet bør vite hva som er forventet av dem, men trenger ikke nødvendigvis forstå hva som ligger som langsiktige mål for undervisningen.

For elever i Kjerneprogrammet, og særlig Fordypningsprogrammet, er det

viktig å klargjøre mål, forventninger og kriterier med elevene.

- *Får tilbakemeldinger som forteller dem om kvaliteten på arbeidet eller prestasjonen, og få råd om hvordan de kan forbedre seg*

Alle elever skal få konstruktive tilbakemeldinger som er så spesifikke som mulig. Elevene i kjerne- og Fordypningsprogrammet trenger også råd om veien videre, slik at de kan justere egen trening.

Dette kan gjøres både gjennom individuell veiledning og i gruppesamtaler, og ved tilbakemeldinger i selve undervisningstimene, tilpasset ressursmessige rammefaktorer.

Utviklingssamtaler i kjerneprogram og fordypningsprogram forutsettes, gjerne sammen med foreldre/foresatte.

- *Er involvert i eget læringsarbeid ved blant annet å vurdere egen innsats og utvikling*

Elevene bør få rom for å reflektere underveis i undervisningen, og få trening i selvledelse. Det er viktig at elevene og/eller foresatte også veiledes

i forhold til valg av dansefag, ernæring og forsvarlig trening for å skape et sunt kropps- og selvbilde, samt ivareta fysisk og psykisk helse. Responsgrupper, der

elevene samtaler og gir hverandre tilbakemeldinger, kan være et godt verktøy.

8. Lokaler og utstyr

Lokaler

Det fysiske danserommet og sceneforholdene må tilrettelegges for dansens behov og egenart. Dette innebærer blant annet:

- Dansesalen(e) må være minimum 75 kvadratmeter, ha god takhøyde, gode lysforhold og ventilasjon, samt garderober med dusj og toalett tilgjengelig
- Gulvet i et dansestudio er danserens og pedagogens arbeidsflate. Gulvet må være tilpasset dansens bevegelser og belastninger gjennom å være godt oppbygd på flytende/fjæret underlag. Overflaten må være jevn med dansematter eller belagt med tre/parkett
- Barrer langs vegg eller flyttbare barrer dersom det undervises i dansefag som krever dette
- Egnet lager/rom for oppbevaring av kostymer, rekvisitter og treningsutstyr
- Pedagogene bør ha egen garderobe, samt tilgang til kontor/arbeidsrom
- Forestillingslokale bør også tilrettelegges for dansekunstens sceniske behov og det må settes av ressurser til dette
- Det bør vurderes lokalt om det også fins andre arenaer som kan egne seg for forestillinger inne eller ute i nærmiljøet
- Garderobe- og pauseplass for danseelevne

Utstyr

Det er viktig at det tilrettelegges med relevant undervisningsmateriell:

- Musikkavspillingsutstyr lett tilgjengelig tilpasset rommets størrelse for å sikre god kvalitet på lyd
- Nødvendig treningsutstyr som f.eks. tøyematter, strikker, balanseballer, brett, puter, skjelett- og muskelplansjer samt stokker relatert til de ulike dansefagenes egenart og behov
- Førstehjelpsutstyr tilpasset dansetreningens behov
- Tilgjengelig datautstyr og programvare for lyd-, bilde- og filmredigering
- Dansebibliotek med bøker, bilder og film (fysisk og/eller digitalt)

Fagplan musikk

1. Innledning

Musikk i kulturskolen

Kjernen i kulturskolens musikkopplæring er instrumentalvokalopplæringen, samspillaktivitetene og konsertene, basert på en langsiktig motorisk, teknisk og uttrykksmessig trening, og i et vidt sjangerspenn.

Det utøvende musikkfaget har solide metodiske tradisjoner for opplæring innen stryke- og blåseinstrumenter, strengeinstrumenter, klaver og sang, folkemusikk-instrumenter og bandinstrumenter, og en høyt kvalifisert lærerprofesjon. Slik blir musikktilbudet en viktig underskog både for høyere musikkutdanning, for lokalt/regionalt musikkliv og for profesjonell musikkutøving.

Musikktilbudet skal bygge på breddeopplæring, sørge for at alle elever får utnyttet sitt spillepotensiale så langt som overhode mulig, og fange opp de elevene som viser særskilte forutsetninger og vil inn på en senere profesjonsutdanning.

Læringssynet tilsier at alle unge har et iboende potensial for sang og spill; opplæringen er talentutvikling fra første stund. Viktige handlinger er å *utøve, formidle, lytte, reflektere og skape*.

Det er en intensjon å gjøre elevene til aktive og medvirkende deltakere i sine læringsprosesser.

Kjerneprogrammet, Fordypningsprogrammet og Grunnprogrammet vil til sammen sørge for at elevene får tilgang til det brede og fordypende spektret ved musikkfaget.

Musikk nå og i framtid

Musikkelevne skal være framtidens musikkutøvere, musikkpedagoger, musikkskapere og publikummere. Musikkopplæringen gir gode betingelser for denne utfoldelsen, ved å gi elevene kunnskaper og erfaringer som de kan ha glede av gjennom hele livsløpet.

Musikkutøving er utover sin kunstneriske egenverdi en kilde til mestring, selvinnsikt, selvuttrykk, erkjennelse, undring, oppdagelse og samhandling.

De unge kommer til å leve i et samfunn som blir mer og mer globalisert.

Kulturskolens musikkopplæring må bidra til å utvikle en kompetanse som gjør det mulig for dem å rustes til dette; bli verdibevisste, ansvarsbevisste, utvikle personlige uttrykk og innlevelsessevne. Ensemblene bidrar til

å realisere det; til å lære og møte individfokus, forventningspress, krav om «iscenesetting» av seg selv. Her forenes solospill og lagspill, likeverdige musikere lytter til hverandre, resultatet avhenger av alle.

I dag er forståelsen av kultur og samfunn influert av inntrykk fra hele verden. Uttrykk, innhold og formidlingsformer er preget av stort mangfold relatert til musikkjangre, etnisitet og tradisjon.

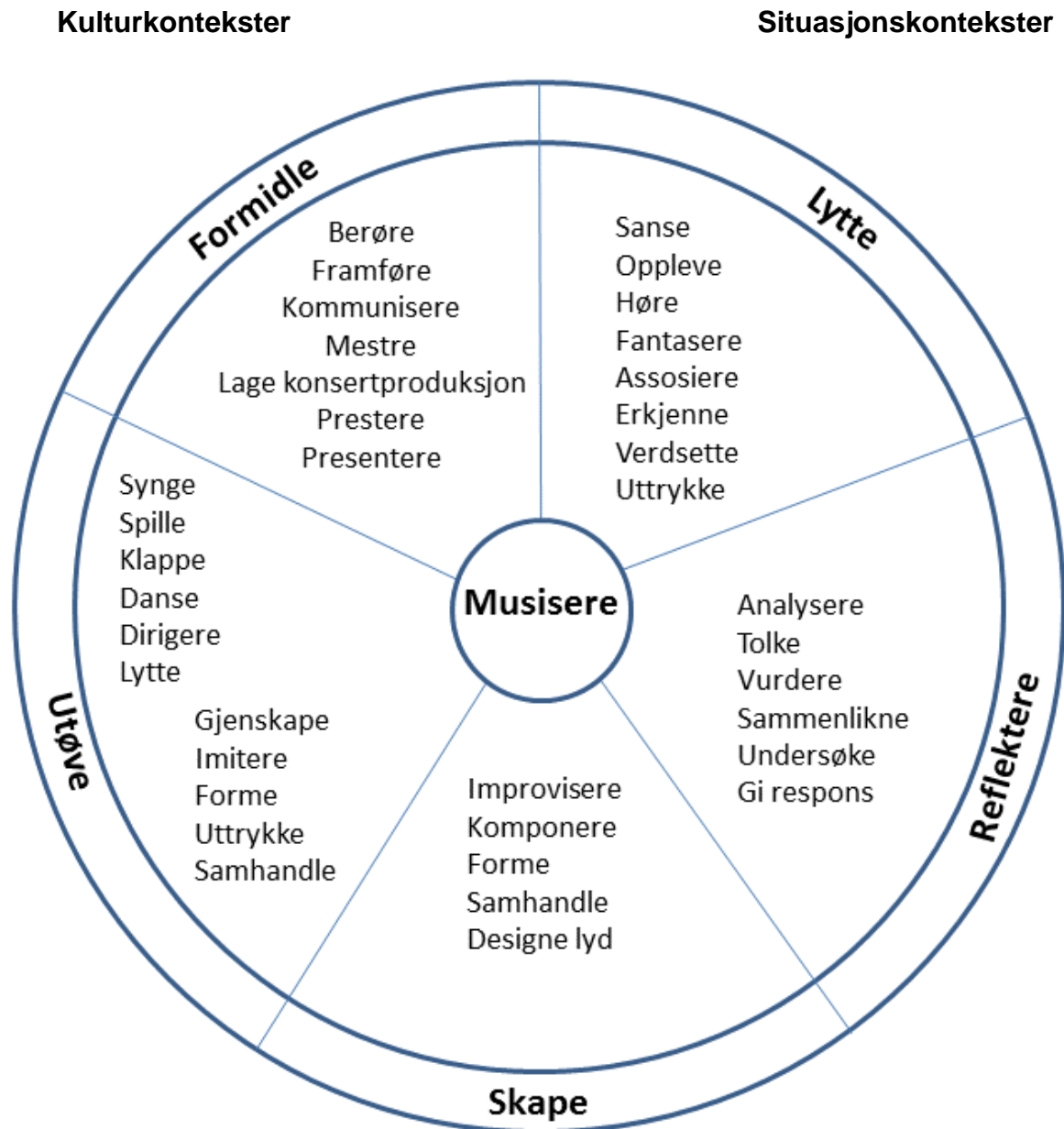
Dette åpner for en ny forståelse av hva musikk kan være som kulturell møteplass og som kunstnerisk uttrykk. Musikkopplæringen står altså i et spenningsfelt mellom fortid, nåtid og fremtid. Den skal gjenspeile mangfoldet

og samfunnets dynamikk, samtidig skal den ivareta historie og tradisjoner.

En moderne forståelse av det utøvende feltet tilsier et musikkollegium som representerer både en klassisk, tolkningsbasert musikktradisjon og en muntlig, imitasjonsbasert tradisjon, som deler, utveksler og tar med det beste fra begge.

Det tilsier videre et kollegium som lar de unge konstruere sitt jeg i fler-kunstneriske uttrykk, ta sitt instrument med inn i nye kombinasjoner av musikk, visuelle uttrykk, tekst, bevegelsesuttrykk og digitale media. Det vil i beste fall belyse kulturforståelse og ytringsfrihet, samtidig vil det gi et pulserende arbeidsmiljø.

2. Faghjul

Inspirasjon til faghjulet er hentet fra skrivesenteret.no/ressurser/skrivehjulet

Faghjul – musikk som uttrykksmiddel

Modellen viser musikk som uttrykksmiddel. Den ytterste sirkelen viser fem overordnede handlinger i faget: *utøve, formidle, lytte, reflektere og skape*.

Den nest ytterste sirkelen viser en «verktøykasse» som rommer de aktivitetene en praktiserer for å gjøre musikken tilgjengelig for elevene.

Ved å dreie det ytterste hjulet, kan en få fram mindre opplagte kombinasjoner av handlinger og aktiviteter.

Musikkhjulet må forstås i lys av ulike kontekster opplæringen er en del av. Kultur- og situasjonskontekster er derfor plassert utenfor selve hjulet. I ulike kontekster vil det for eksempel utvikles ulike formidlingsformer, eller en tar i bruk ulike aktiviteter som svar på de ulike læringsmålene elevene til enhver tid arbeider mot.

Faghjulet kan hjelpe oss å se ulike sider ved musikkopplæringen. Det kan brukes til refleksjon i lærerteamet, eller når lærere planlegger undervisning.

3. Mål for musikkopplæringen

Gjennom arbeidet med musikk skal elevene

- utvikle seg til selvstendige utøvere som har glede av musikk livet igjennom
- bli aktive lyttere med et nært forhold til musikk
- få bruke sitt læringspotensial fullt ut
- utvikle evnen til samspill og samarbeid
- oppleve mestringsglede og positiv selvutvikling
- bli ressurspersoner som bidrar til et levende kulturliv

4. Tre programmer

Kjerneprogrammet

Kjerneprogrammet omfatter kulturskolens langsiktige kjernevirksomhet og det er i dette programmet musikktilbudets hovedvirksomhet bør rettes.

Programmet har åpent opptak for elever som ønsker å arbeide med musikk over tid, og er basert på progresjon og systematisk trening.

Innholdet i undervisningen skal bidra til å utvikle håndverksmessig og kunstnerisk kvalitet, selvstendighet og samspillsevne. Undervisning og veiledning er tilpasset den enkelte elev og foregår individuelt, i grupper og i ulike ensembler.

Kjerneprogrammet kan være rekrutterende og forberedende for elever som ønsker å gå videre til Fordypningsprogrammet. Det skal kunne forberede for videre musikkutdanning.

Opplæringen deles inn i fire faser som bygger på hverandre og sier noe om hvor langt eleven har kommet i faget:

- Fase 1: Begynnernivå
- Fase 2: Mellomnivå
- Fase 3: Høyere mellomnivå
- Fase 4: Viderekomment nivå

Forventningsnormer er normer for hva det er rimelig å forvente at elevene mestrer i løpet av de ulike fasene. De er nærmere spesifisert i *læringsmål* og skal gi retning og fokus til opplæringen. De tydeliggjør forventninger om kvalitet og progresjon.

En og samme elev kan likevel befinne seg på ulike nivåer når det gjelder musikkforståelse, teknikk, noteslesning eller gehørutvikling. Elevens individuelle forutsetninger vil være bestemmende for progresjon og valg av innhold. Det er derfor ingen tidsplan knyttet til de ulike fasene, men en veiledende progresjon tilsier ett til fire år på hver fase.

Det vil være behov for lokale læreplaner som konkretiserer læringsmålene i delmål og faglig progresjon for ulike instrumentgrupper.

Det er vesentlig at lærer gjør seg kjent med elevens totale situasjon. Å vite om den samspilltreningen eleven får utenom kulturskolen; i korps, skolekor, band,

skoleorkestre og andre grupper, vil kunne ha konsekvenser for lærerens planlegging og for vektleggingen av ulike emner for ulike elever. Det gir læreren innsikt i elevens samlede

arbeidsmengde og gjør det mulig å koordinere ulike fritidsaktiviteter. Kontakt på lærer/instruktørnivå anbefales.

Nøkkelkompetanser

Undervisningen i Kjerneprogrammet sentreres rundt 5 *nøkkelkompetanser*: *Høre, Lese, Lage, Øve, Framføre*. De representerer et langsiktig læringssyn, i

det de er nøkkelen til å lykkes i faget, uansett hvilket nivå eleven befinner seg på. De må ses i sammenheng.

Høre

Å kunne høre handler om å lytte, analysere, samhandle, samspille, imitere og improvisere med stemme, instrument og gjennom dans og

bevegelse. Det dreier seg også om å transkribere musikk, lytte kritisk til eget spill og verdsette musikk.

Emner

- Assosierende & reflekterende lytting
- Auditiv analyse
- Imitasjon og transkripsjon
- Gehørspill
- Improvisasjon
- Transponering
- Samspill

Lese

Å kunne lese dreier seg om å oppfatte, tolke og forstå musikalske grunnelementer som tegn, motiv, tema og formforløp, på basis av notasjon, for så å gjenskape dem. Gjennom gjenkjennelse og anvendelse av elementene, utvikler eleven forståelse for hvordan strukturer preger

musikalske uttrykk. Prima vista-spill og hurtiginnstudering vil være en del av kompetansen.

Det enkelte lærerkollegium må diskutere spørsmålet om når dette skal inn i folkemusikk-/jazzopplæringen, der tradisjonsgrunnet skal ivaretas.

Emner

- Notasjon & noteslesning:
Melodisk/ harmonisk/rytmisk
- Absolutte og relative lesemetoder
- Innstuderingsteknikker
- Verkanalyse
- Musikkhistorie
- Musikkteori
- Sjanger- og stilfortrolighet
- Repertoarkunnskap

Lage

Å kunne lage innebærer arbeid i spennet fra intuitive improvisasjoner via komponering og låtskriving, til videreformidling av musikalske idéer i samspill og utvikling av kompetanse

innen lyddesign, musikkteknologi og konsertproduksjon. Å beherske ulike former for notasjon og på ulike måter ta vare på egenkomponert musikk, står sentralt.

Emner

- Improvisasjon
- Komponering
- Arrangering
- Forming

Øve

Å kunne øve innebærer at eleven lærer å være sin egen lærer. Eleven må kunne planlegge og gjennomføre øving, bruke øvingsdagbok, repetere, lytte

kritisk og gi seg selv konstruktiv feedback. Det handler om gode framgangsmåter.

Emner

- Kroppsbevissthet, spillestilling og basistrening
- Teknikkarbeid
- Innstuderingsmetodikk

- Mental trening
- Øvestrategier
- Selvledelse
- Samspilløving og gruppeledelse

Framføre

Å kunne framføre innebærer arbeid med formidling, konsentrasjon, presentasjon, stressmestring, innspilling og konsertproduksjon. Det gjelder både

solospill og framføring sammen band, korps, orkestre, kor, profesjonelle musikere og elever fra andre kunstformer.

Emner

- Kommunikasjon
- Prestasjonsmestring
- Konsertproduksjon

- Repertoararbeid
- Innspillinger og musikkvideoer
- Samarbeid og samspill

Fase 1: Begynnernivå

Fokus for læreren

- Sette samspill og musikkopplevelse i sentrum
- Gjøre eleven fortrolig med instrumentet og instrumentets muligheter
- Styrke elevens oppmerksomhet og iakttakelsesevne
- Legge grunnlaget for optimal teknisk utvikling
- Gi tilstrekkelig rom for spontan uttrykks glede
- Tett samarbeid med foreldre

Gehørutvikling er undervisningens sentreringspunkt. Å trene evnen til å oppfatte, gjengi og beskrive lydforløp og musikalske strukturer via øret - gjerne gjennom bevegelse, må gjennomsyre instrumental-vokalarbeidet.

En bred plattform med et vidt spekter av aktiviteter er en forutsetning for å lykkes som spesialist. Elevene skal spille, synge, danse, klappe, dramatisere, tegne, dikte, fantasere, lytte, herme, eksperimentere og komponere; et mangeartert musisk læringsmiljø.

Progresjonen er langsom med repetisjoner. Ved å klare oppgaver som sprenger grenser for hva elever tror er mulig å få til, bidrar undervisningen til mestringsglede.

Læreren som samspillpartner er viktig. Det samme er gode sosiale rammer rundt opplæringen.

Læringsmål: Eleven kan

Høre

- imitere; spille/synge melodier og rytmemønstre på gehør
- lytte til og vurdere egen musisering

Lese

- lese noter ved å synge melodier på notenavn, trinn eller sol-fa og dirigere grunnslagene
- lese noter ved å sammenligne og finne likheter i notebildet
- spille enkle melodier prima vista

Lage

- komponere videre på melodier der starten er oppgitt
- komponere og notere egne melodier
- improvisere med utgangspunkt i historier, stemninger, stikkord

Øve

- hente informasjon fra tittel, komponist, tempo, taktart, toneart, dynamiske tegn og musikkuttrykk i innstuderingsarbeidet
- gjøre rede for hva som kjennetegner en god spillestilling og tekniske basisferdigheter
- øve jevnlig og samarbeide med lærer og foreldre om gode øverutiner

Framføre

- spille musikk i små og store fora

Fase 2: Mellomnivå

Fokus for læreren

- Sette spilleglede og energi i sentrum
- Legge til rette for varierte samspillserfaringer
- Styrke grunnleggende tekniske ferdigheter
- Gi elevens komposisjoner og improvisasjoner en sentral plass
- Styrke elevens leseferdigheter forankret i elementær musikkteori, bakgrunnskunnskap/historikk

En uttrykksmessig, kunnskapsmessig og motorisk plattform vektlegges nå. Arbeid med kroppsbevissthet og tekniske ferdigheter er derfor sentralt.

For elever i gruppa 8 -12 år er dette den tekniske gullalderen. Mange er opptatt av å knekke notekoden. Det er viktig å bruke tid på dette, så ikke manglende leseferdigheter blir et hinder i videre utvikling.

Mengdetrening er nødvendig på alle områder. Ukelekser og mye samspill er viktige deler av arbeidet. Det er motiverende å samle repertoar (lydfiler/noter), lage repertoarlister og egne notehefter/lydfiler. Slik kan lærer og elev bygge «bibliotek» som andre kan låne musikk fra.

Arbeidskapasiteten er stor hos elever på mellomnivået; hyppige konserter, tema- og prosjektarbeid er viktig for å tilfredsstille den store arbeidsiveren.

Læringsmål: Eleven kan

Høre

- imitere musikalsk form og uttrykk
- improvisere med utgangspunkt i ulike skalaer og akkordrekker
- lytte aktivt til eget spill og medelever i samspill

Lese

- bruke treklanger, skalaer og intervaller som noteslesningsverktøy
- spille enkle stykker prima vista
- lese, tolke og anvende musikkteori og bakgrunns historikk i innstuderingsprosessen

Lage

- komponere egne melodier for hovedinstrumentet
- komponere musikk ved hjelp av enkel musikkteknologi
- improvisere med utgangspunkt i akkordrekker

Øve

- dokumentere grunnleggende tekniske kunnskaper på instrumentet
- øve variert og løsningsorientert med stor utholdenhet

Framføre

- spille konserter på ulike publikumsarenaer
- sette sammen konsertprogram i samarbeid med lærer og andre elever

Fase 3: Øvre mellomnivå

Fokus for læreren

- Musikalsk kommunikasjon og personlig uttrykk
- Kroppsbevissthet
- Kreative prosesser som improvisasjon, komposisjon og arrangering
- Samspill og produksjon av konserter/forestillinger
- Kunstoplevelser som utfordrer og repertoar som viser mangfold og muligheter

Tenårene er kontrastenes tid med emosjonelle brytninger, meningssøken og uttrykksspenn; «*musikken og den jeg er må passe sammen*».

Behovet for nye erfaringer melder seg, og elevene tar ansvar for egen utvikling når de får muligheten. Noen vil lage konsertprosjekt med egen musikk, noen vil undervise andre og lede ensembler, andre vil delta i musikkkonkurranser.

Inspirerende utfordringer kan være ungdomskor, - korps, - storband, symfoniorkestre, egne band, eller samarbeid med andre kunstelever; dansere, billedkunstnere, forfattere og skuespillere. For elever med stort utviklingspotensial, er det viktig at lærer klargjør det for eleven, med framtidssblikk.

Læringsmål: Eleven kan

Høre

- vurdere eget spill
- improvisere over akkordrekker o.l. alene og i samspill
- lytte til og reflektere over mange typer musikk
- «planke» og transponere melodier ved hjelp av auditive analysemetoder og «huskeknagger»

Lese

- lese grafiske og andre notasjonsformer
- lese kroppsspråk og bevegelser

Lage

- lage musikkvideoer og gjøre musikkinnspillinger
- videreutvikle et eksisterende musikalsk materiale og komponere alene eller i samarbeid med andre
- planlegge kreative konsertprosjekter sammen med lærer

Øve

- utøve funksjonell instrumental-/vokalteknikk
- forstå enkel anatomi og nyttiggjøre seg kunnskap om spenninger og feilbelastning
- bruke opptak av eget spill som øvingsmetode
- planlegge øving sammen med lærer

Framføre

- framføre og tolke et allsidig repertoar basert på sjanger- og stilforståelse
- samarbeide med andre om produksjoner der ulike kunstuttrykk integreres
- spille konserter med formidlingsvilje

Fase 4: Viderekomment nivå

Fokus for læreren

- Instrumentalteknisk ferdighet og forståelse på høyt nivå
- Deltagelse på arenaer for kunstnerisk og instrumentfaglig samarbeid på tvers (mesterklasser, kurs, ulike produksjonsmiljøer)
- Utvikle åpenhet for ulike musikalske sjangre
- Forberedelse til opptaksprøver og prøvespill
- Elevens selvledelse, gode arbeids- og øvingsrutiner

Elevene nærmer seg nå et høyt nivå og noen tar sikte på Fordypnings-programmet eller musikkstudier. Instrumentalteknisk mestring på dette nivået gir dem frihet til personlig utforming av musikken, større sikkerhet i spillet og kvalitet i uttrykket.

Graden av målrettet arbeid er avgjørende, og innsikt i egne læringsprosesser en viktig forutsetning.

Det bør legges til rette for flerlærer- og gjestelærerordninger, og elevene oppmuntres til kurs og mesterklasser i inn- og utland.

Å gi elever ulike former for lederansvar, som å undervise andre, kan gjøre at de blir bedre lærere for seg selv.

Læringsmål: Eleven kan

Høre

- memorere og gjengi sammensatte musikalske forløp
- gjøre auditive analyser av stykkers form og innhold

Lese

- innstudere og framføre musikk med stor integritet
- analysere og beskrive musikk med et godt begrepsapparat
- nyttiggjøre seg bred informasjon fra et notebilde

Lage

- improvisere i ulike stilarter
- tilpasse arrangementer og lage musikk for relevante besetninger
- komponere og arrangere musikk for relevante besetninger

Øve

- lage langsiktige øveplaner og arbeide kontinuerlig med å optimalisere øvemåter
- benytte mentale innstuderingsteknikker i øvearbeidet
- instruere og øve med små ensembler

Framføre

- spille solokonsserter med stor integritet
- lede planlegging, gjennomføring og presentasjon av konserte

Fordypningsprogrammet

Fordypningsprogrammet er for elever som har særlig interesse og forutsetninger for å arbeide med musikkutøving.

Undervisningstilbudet bygger på kjerneprogrammet, men er vesentlig forsterket med hensyn til innhold og omfang. Det stilles krav til høy og målrettet innsats. Egenvurdering og utviklingssamtaler står sentralt.

Fordypningsprogrammet har opptaksprøve og skal kunne forberede for videregående opplæring og høyere utdanning. Det er instrumental-/vokallærer som anbefaler eleven å søke når tida er inne. Opptak til programmet bestemmes av elevens nivå, ikke alder.

Deler av undervisningen kan foregå i samarbeid med andre institusjoner på regionalt og nasjonalt nivå, og også omfatte web-baserte tilbud for undervisning som ikke er tilgjengelig regionalt.

Fokus for læreren

- tilrettelegger for utvikling på høyt faglig og kunstnerisk nivå
- stimulerer til selvstendighet, disiplin og struktur
- ser potensial, inspirerer og gir impulser
- stimulerer elevens egen kunstneriske bevissthet
- har målsetting om å skape *hele* mennesker
- fremmer elevens bevisstgjøring om ambisjoner
- vurderer både prosess og produkt sammen med eleven
- tilrettelegger for utstrakt konserterfaring
- vektlegger et godt samarbeid mellom hjem – kulturskole – lærer – elev

Læringsmål

- Eleven har instrumentaltekniske ferdigheter på høyt nivå
- Eleven kan innstudere og framføre musikk med stor integritet og personlig uttrykk
- Eleven har et stort og variert repertoar for sitt instrument
- Eleven har et godt utviklet gehør
- Eleven knytter teorikunnskaper til det utøvende arbeidet
- Eleven anvender god musikkfaglig terminologi
- Eleven har omfattende konserttrening
- Eleven har bred erfaring med ensemblespill og konsertproduksjoner
- Eleven mestrer relevante komposisjonsprinsipper
- Eleven anvender ulike oppvarmings-, avspennings og konsentrasjonsteknikker
- Eleven har etablert gode øvings- og innstuderingsstrategier, og reflekterer over egen utvikling på instrumentet
- Eleven er et godt forbilde for andre elever
- Eleven er forberedt til opptaksprøver og videre musikkstudier

Rammer

Fordypningsprogrammet planlegges som et treårsløp og med faglig progresjon i tre trinn. Deretter må eleven søke for hvert år.

Programmet bør ha et omfang på rundt seks undervisningstimer per uke, hvorav én individuell instrumentaltime, to timer ensembletrening, to timer teori-/gehørundervisning og én time til obligatorisk konserttrening.

Ensembletrening og teori-/gehørundervisning gjennomføres i grupper av varierende størrelse.

Kunstneriske og pedagogiske hensyn må legges til grunn.

Det må påberegnes nødvendig tid til lydprøver/forberedelser, og felles spisepause for elevene er en viktig bit i det å bygge et godt læringsmiljø.

Det er gunstig å trekke foreldre/foresatte inn med ansvarsoppgaver i dette.

Fordypningsprogrammet kan organiseres som

- Lørdagsskoleundervisning
- Kveldsundervisning to kvelder i uka
- Samlingsbasert undervisning

Grunnprogrammet

Grunnprogrammet bør primært gjennomføres i samarbeid med skole, SFO, barnehage, skolekorps og andre relevante kulturinstitusjoner. Det kan også være i samarbeid med miljøer for fysisk og psykisk helse. Den enkelte kulturskole tilpasser programmet til lokal lærerkompetanse og ressurstilgang.

Grunnprogrammet har åpent opptak for alle elever som ønsker det. Det omfatter i første rekke tidsavgrensede tilbud, der faglig kvalitet er knyttet til en viss gruppestørrelse, som f.eks. kor, musikk i fritidsklubb, lyttekurs, rytmikkurs, folkemusikk- og folkedanskurs. Undervisningen skal ha høy kvalitet.

Sentralt i Grunnprogrammet er *Kunstkaruseller* som kombinerer de ulike kunstområdene musikk - dans – visuell kunst – skapende skriving og

teater eller andre. Karusellene kan også være introduksjonskurs i musikk, for elever som ønsker å prøve ut ulike instrumenter. Undervisningstilbudet blir en «døråpner» som gir elever mulighet til å bli kjent med ulike kunstfag før de søker opptak i Kjerneprogrammet. Dette vil gjenspeile den lokale kulturskolens helhetlige kompetanse og vil kunne bidra til økt rekruttering blant barn og unge som i utgangspunktet ikke kjenner kulturskolens tilbud. Grunnprogrammet bidrar til å gjøre kulturskolen kjent i nærmiljøet, også for andre enn barn og unge.

Grunnprogrammet kan også være et utvalg tema- og metodekurs som fungerer som tilleggskurs for elever i kjerne- og Fordypningsprogrammet (10-15 timer), f.eks. komponeringsverksted, kurs i lys/lyd, lyttefordypning, teorikurs, liedkurs for sangelever m.m.

Forventninger til læreren:

- vektlegger kunstnerisk kvalitet
- skaper et læringsmiljø preget av trygghet og samhandling
- tilrettelegger for læring av basisferdigheter og musikalske grunnelementer
- vektlegger prosess og mestring
- stimulerer kreativitet og gode musikkopplevelser
- planlegger progresjon som kan lede fram mot en konsert/forestilling

Læringsmål

Eleven

- mestrer utøvende basisferdigheter
- samarbeider og deltar aktivt i samspill og sosialt felleskap
- lærer gjennom lek, utforsking, eksperimentering og refleksjon
- setter ord på musikkopplevelser
- kjenner til grunnleggende musikkfaglige begreper
- har trening i å formidle musikk i en trygg ramme
- tar hensyn og viser respekt for faget og medelever

Det er ønskelig at elever fra

Grunnprogrammet prioriteres ved
opptak til Kjerneprogrammet.

5. Innhold

Innholdet i musikkopplæringen omfatter ulike områder: Instrumental-vokalopplæring - ensemblespill - lytting - gehørtrening - komponering – musikkteori-musikkhistorie - øving og kroppsbruk – instrumentkunnskap - musikkteknologi - konserter. Instrumental-vokalopplæring er grunnmuren og bør tilbys innenfor de instrumenter der det er tilgang til lærere med høy utøvende og pedagogisk kompetanse.

Det anbefales at lærerteamet utvikler gode metoder for hvordan teori kan knyttes nært sammen til utøvelsen på instrumentet.

Ensemblespill er en viktig del av instrumental-vokalopplæringen i alle faser. Det utvikler intonasjon, gehør,

rytmisk og klanglig forståelse, og det forbereder eleven til aktiv deltagelse i det lokale musikklivet. *Kulturskolekor* bør ha høy prioritet. Det vil kunne samle elever fra alle program, og elever med opplæring i andre kunstfag. Koret gir tilgang til sentrale sosiale erfaringer, uforglemmelige musikkopplevelser, gode relasjoner og integrering av minoritetsspråklige elever.

Konsertdeltakelse står sentralt i all musikkvirksomhet, og er derfor viktig fra første undervisningsår.

Identitet og kulturarv i lokalmiljøet bør brukes som kilde til folkemusikktilbud, og multimodale produksjoner/tidsreiser, der elever fra musikk, skapende skriving, dans, teater og visuell kunst skaper og framfører i fellesskap.

Generelt bør følgende retningslinjer legges til grunn for stoffvalgene:

- stimulerer elevens følelsesmessige engasjement
- har kunstnerisk kvalitet
- styrker teknikkarbeidet
- har struktur/progresjon, er tilpasset utviklingsfasene
- utvikler klang- og toneartsbevissthet, formforståelse, harmonisk, melodisk og rytmisk bevissthet
- åpner dører som eleven ellers ikke ville ha oppdaget
- er egnet til samspill

6. Arbeidsformer og organisering

Instrumental-/vokalopplæring bygger på to ulike metodiske tradisjoner:

Den notebaserte, skriftlige eller tolkningsbaserte, som er mest i bruk i klassisk europeisk musikktradisjon, og den muntlige eller imitasjonsbaserte som er mest i bruk i folkemusikk, jazz, pop og rock. Disse kompletterer hverandre.

Arbeidsformene bør hente det beste fra begge to. Eksempelvis vil det være viktig at elever som spiller klassisk fiolin får kunnskaper om relevante improvisasjons- og imitasjonsteknikker, på samme måte som elever som spiller jazzgitar lærer relevante notasjonsformer.

Faghjulet i kapittel 2 presenterer en verktøykasse for aktiviteter og

arbeidsformer som inngår i undervisningsfaget musikk.

Likedan er nøkkelkompetansene retningsgivende for metodikkvalg.

Kombinasjonen sang, bevegelse, gehørsspill, improvisasjon og begrepslæring må integreres i Grunnprogrammet, og knyttes til det repertoaret eleven jobber med i Kjerneprogrammet.

Den enkelte instrumental-/vokalpedagog bør vurdere å la hver elev ha sin arbeidsbok. Der legges øveplaner, der kan eleven reflektere over resultater og prosesser, gjøre lytteoppgaver, løse teorioppgaver, forberede spørsmål, klistre inn relevant stoff, og ikke minst: samle repertoar. Den blir en dokumentasjon på det eleven har gjort, og på utvikling.

Organisering av undervisning

Fleksibel timeplan. Den enkelte skole og lærer må prøve ut ulike måter å organisere undervisningen på som ivaretar elevens motivasjon, læringsmiljø og den enkelte elevs læring. Det er viktig at eleven får nok tid til å arbeide med instrumentet i ulike lærings situasjoner. *Variasjon* og *fleksibilitet* er sentrale stikkord.

For elever på viderekomment nivå, som viser ekstraordinært potensial og aspirerer for Fordypningsprogrammet, bør kulturskolen sette inn ekstra ressurs for at disse elevene skal få nødvendig stimulans til å satse videre.

En fleksibel og nytenkende organisering vil gi læreren et allsidig arbeidsår, men forutsetter vilje og smidighet både hos lærer, kolleger, foreldre og skoleledelse når timeplanen legges. Musikk læreren vil trenge administrativ støtte til å legge en årsplan som varierer mellom ulike organiserings- og undervisningsformer.

Gruppeundervisning. Ukentlig undervisningstime i kulturskolen som foregår i små grupper med fra to til fem elever, avhengig av alder/nivå/innhold. Gruppen gir en tidsressurs som muliggjør en metodikk der lærer kombinerer for eksempel teknikkarbeid, samspill, teori, elevoppgaver og rytmetrening. Modellen er særskilt egnet for nivå 1-2.

Klasseundervisning. I noen tilfeller kan vokal-/ instrumentalundervisning foregå i større klasser (over ti elever). Egnede innhold vil være musikkteori, instrumentkunnskap og instrumentpleie, øvingsteknikker, oppvarmingsøvelser, prestasjonsforberedelse og kor av instrumentalister (fløytekor, piano-orkester osv.).

Individuell undervisning. Dette er den tradisjonelle organiseringen av instrumentalopplæringa, og i et bestemt veiledningsmønster. Modellen vil være aktuell allerede fra fase 2, og bør få større plass jo lengre eleven kommer i utvikling. I fase 4 og på Fordypningsprogrammet vil individuell organisering være hovedmodellen.

Utvidet individuell undervisning. Eleven kommer 30 minutter før undervisningstimen, får henvist eget

rom og får en tilrettelagt oppgave som skal løses til undervisningen starter. Oppgaven gjennomgås og gis tilbakemelding. Modellen doubler elevens tid i kulturskolen.

Elevmedvirkning. Elever som i alder, modenhet og nivå har kommet så langt at de kan formidle kunnskaper og hjelpe andre, kan i korte deler av undervisningstimen få ansvar for å undervise medelever. Læreren vil samtidig kunne gi individuell veiledning til enkeltelever.

Samspill. Samspill foregår i ensembler og band med opp til cirka ti elever, eller i kor med enda flere. Samspilltrening er av stor betydning på alle nivåer og for alle instrumenter.

Prosjektorganisering. Elevene deltar i planlegging og gjennomføring av en konsert, innspilling, film e.l. sammen med lærer og andre. Elevene får innblikk i de ulike fasene og den innsatsen som skal til for å få et vellykket resultat.

Flerlærersystem. På årsbasis eller i perioder kan to eller flere lærere samarbeide om de samme elevene. Lærernes kompetanse vil utfylle hverandre, modellen gir et styrket arbeidsmiljø.

Verksted. Elevgruppa jobber med emner knyttet til opplæringa i korte workshops. F.eks. samisk musikkverksted, rytme-verksted, workshop med besøk av komponist osv.

Mesterklasse. En elev får undervisning mens de andre hører på. Elevene som er publikum deltar med spørsmål/kommentarer. Når læringsmiljøet er preget av trygghet, positivitet og støtte, kan mesterklasse benyttes på alle nivåer.

Overlappende undervisning. Eleven møter i god tid og deltar på avslutningen av timen før, eller blir igjen etter egen undervisningstime og deltar i starten av timen etter.

Innholdet i de overlappende delene av timene kan være oppvarming, gjennomspilling av nytt repertoar for de yngste (prima vista for de eldste), kammermusikk og annet. De eldste elevene lærer dermed å ta ansvar for de yngre, de fungerer som forbilder og «lærere». For de yngste er det inspirerende å spille sammen med eldre elever.

En slik organisering kan gjøres i perioder av året eller som en mer permanent ordning.

Samarbeid med andre aktører

Musikktilbudet bør knyttes sammen med andre kunstuttrykk i kulturskolen. Dette vil kunne stimulere elevens tilhørighet i kulturskolen og knytte læringen i faget til et bredt spekter av bruksområder.

Musikkopplæringen kan også knyttes til den kulturelle skolesekken, lokale kulturinstitusjoner, profesjonelle musikk institusjoner, helseetater og forskningsnettverk der det er mulig. Musikkseksjonen i kulturskolen er en naturlig aktør i lokale kulturmønstringer.

7. Vurdering for læring

Det er elevens personlige og kunstneriske vekst som er hensikten med vurderingen i musikk. Følgende aspekter ved vurdering bør integreres i musikkopplæringen. Den enkelte kulturskole avgjør hvordan og i hvilket omfang.

Læringsmålene er viktige kriterier å vurdere elevens utvikling opp mot. Eleven må forstå hva de skal lære og hva som er forventet av dem.

Læringsstøttende tilbakemeldinger. Dette er formativ vurdering og kjernen i lærerens veiledning. Det ligger et stort læringspotensial i en positiv bekreftelse. Framovermeldinger vil innebære konkrete råd om hva eleven bør jobbe med videre.

Elevrespons. Elever gir hverandre tilbakemelding på framføringer, der de trenes i aktiv lytting og verbalisering. Læreren legger til rette for reflekterende samtaler og kjøreregler for dette.

Utviklingssamtaler. Utviklingssamtaler mellom elev, lærer og foreldre har en naturlig plass i Kjerneprogrammet og i Fordypningsprogrammet. Her utveksles informasjon, en tar opp utvikling, øving, faglige utfordringer, trivsel m.m.

Diplomprøver og andre spilleprøver.

Denne vurderingsformen kan være god for enkelte elever. Diplomprøve må ikke forveksles med karakterer. Den representerer en stasjon underveis der man feirer å ha kommet i mål. For lærerkollegiet vil den gi ulike instrumentgrupper en felles vurderingsplattform og være et godt utgangspunkt for refleksjon rundt læringsmål.

Selve prøven vurderes gjerne av to lærere. Lærer må sørge for at alle mål er nådd før eleven avlegger en prøve og det må skapes glede rundt dette.

Diplomprøve kan avslutte fase 1 og 2 i Kjerneprogrammet. I fase 3 og 4 kan også andre typer spilleprøver være aktuelle, som teknikk- og repertoarprøver eller elevarbeider på lydfiler/cd.

Eleven vurderer seg selv.

Egenvurdering bør praktiseres fra første stund. Læreren setter elevene i stand til å vurdere kvaliteten på egen musisering, og å ta stilling til egen innsats og utvikling.

En god læringsprosess innebærer både å vite hva man kan og ramme inn det man strever med. Sjekklister og andre hjelpeverktøy kan brukes.

Læreren vurderer seg selv. Læreregens egenvurdering er viktig for at den enkelte skal utvikles i profesjonen.

Det kan innebære å bruke noen minutter til refleksjon etter hver undervisningsøkt, men også mer systematisk vurdering der kollegaer observerer hverandre i undervisning og reflekter over pedagogiske spørsmål sammen.

8. Lokaler og utstyr

Musikkopplæringen trenger tilrettelagte rom ut fra fagets utstyrsbehov og egenart som lydfag. Også i de tilfellene der instrumentalundervisningen av ulike hensyn legges i grunnskolen, må undervisningsrommene være innredet med tanke på opplæringens egenart og

utstyrsbehov. Musikkopplæringen skal synes, ha sine informasjonsskjermer, oppslagstavler for konserter, læreroversikter og ikke minst; tilgang til amfier, scener og ulike framføringsarenaer som bidrar til et levende læringsmiljø.

Til sammen vil de tre programmene trenge følgende rom- og utstyrsrammer for å oppfylle læringsmålene:

- Tilgang til øverom for elevene, samt små, mellomstore og store undervisnings-/ensemblerom med ventilasjon og god takhøyde
- Nødvendig akustisk tilrettelegging tilpasset ulike instrumentale behov. Undervisningsrom for band og lydsterk musikk må ha tilstrekkelig lyddemping, undervisningsrom for lydsvak musikk må ha tilstrekkelig klang og volum*
- Samspillrom bør inneholde en liten PA, trommesett, congas i ulike størrelser, gitar- og bassforsterker, et piano/stagepiano, køller/stikker og ørepropper. Notestativ og stoler kommer i tillegg
- Alle undervisningsrom trenger et piano til akkompagnement, notestativ og stoler tilpasset elever med ulik høyde
- Musikkavspillingsutstyr med god lyd kvalitet må være lett tilgjengelig
- Lett tilgang til datautstyr og programvare, trådløst nett og skriver
- Egnet lager/rom for oppbevaring av instrumenter og annet utstyr
- Forestillingslokaler tilrettelagt for musikkfagets behov; fra små intimkonserter med et lite publikum, til konsertproduksjoner av større format. Helst også for tverrfaglige forestillinger sammen dans, teater, skolekorpset m.fl. Særegne framføringsarenaer for møte med publikum kan også være i et kontorlandskap, på et tak, i en park, på et torg, i verkstedhallen osv.

- Elever på Fordypningsprogrammet vil ha behov for felles pauseplass, til planlegging, sosialt samvær og bespisning. De vil av og til ha behov for å trene i autentiske konsertlokaler, f.eks. i samarbeid med det profesjonelle kulturlivet
- Grunnprogrammet vil trenge et rom for grupper på 5-25, lydisolert og med piano, PA, trommesett, gitar- og bassforsterker.

*) Det vises til følgende nettsteder for standarder: To nyttige nettsted når det gjelder standarder for musikklokaler:

- [Standard for akustiske kriterier for musikkrom](#)
- [Akustiske kriterier for rom og lokaler til musikkutøvelse](#)

Alle lærere bør ha egen kontor-/ arbeidsplass i kulturskolen, også på de stedene der det er desentralisert undervisning.

Lærerne må ha tilgang til notebibliotek. Det må være en felles pauseplass til lærerne der de kan oppleve å være del av et arbeidsmiljø.

Fagplan skapende skrijving

1. Innledning

Skapende skriving i kulturskolen

Grunnprogrammet, Kjerneprogrammet og Fordypningsprogrammet vil til sammen sørge for at elevene i skapende skriving får erfaring med et bredt fag, som vil avspeile skrift både som kunstnerisk uttrykksform, kommunikasjon, selvuttrykk og ferdighet.

Skapende skriving er et tilbud til de som ønsker å utforske et personlig uttrykk hvor ord/tekst er det bærende i uttrykket. Elevene kan utvikle glede ved god form, fortelling og formidling, ved å bruke begreper og tekster i ulike sammenhenger og på ulike plattformer, analogt og digitalt. Gjennom skapende skriving kan eleven lese for å skrive bedre, skrive for å lese bedre.

Et rikt ordforråd og sans for mangfoldet i språket er viktig for å kunne uttrykke seg. Av og til klart og presist, andre ganger underfundig og tvetydig, eller humoristisk. Elevens fantasi og undring må stimuleres.

Barn og unge lever tett på samtidskulturen og de kommer til å leve i et samfunn som blir mer og mer globalisert. Kulturskolens

skriveopplæring må bidra til å utvikle kompetanse som gjør det mulig for dem å bli verdibevisste, å kunne ta stilling og være konstruktive. Gjennom skapende skriving vil de kunne lære å møte individfokus, forventningspress, forbilder, og kravet om «iscenesetting» av seg selv.

Skapende skriving og læring

Ungdom har stort uttrykksbehov og de er ofte opptatt av de eksistensielle spørsmålene: tilhørighet, ensomhet, venner, trygghet, tillit, rettferdighet, livsvalg, drømmer, og jordas framtid. Skrivning kan være veien inn til dette.

Arbeidet i faget må knytte an til tema de unge er opptatt av, da blir skapende skriving et innhold for elevene.

Gjennom å knytte sammen skriving, lesing og egne erfaringer, kan en styrke både læringsprosesser og tilknytningen til omverdenen, medmenneskene og naturen. Skriveprosesser kan bygge bruer mellom egen kultur og andres kultur. Elevene må få erfaring med et rikt skriftlig og muntlig repertoar av små og store fortellinger.

Unge mennesker har sitt særegne språk, samtidig snakker og skriver de

ulikt i ulike faser. Å formidle et innhold gjennom skriving handler også om å konstruere seg som subjekt, utvikle personlig uttrykk og identitet.

Det har til alle tider vært sammenheng mellom ord/tekst og andre skapende uttrykk som teater, drama, musikk og bilde, noe som gjør at ordene bærer lengre enn når de står alene.

Opplæringen må naturlig knyttes

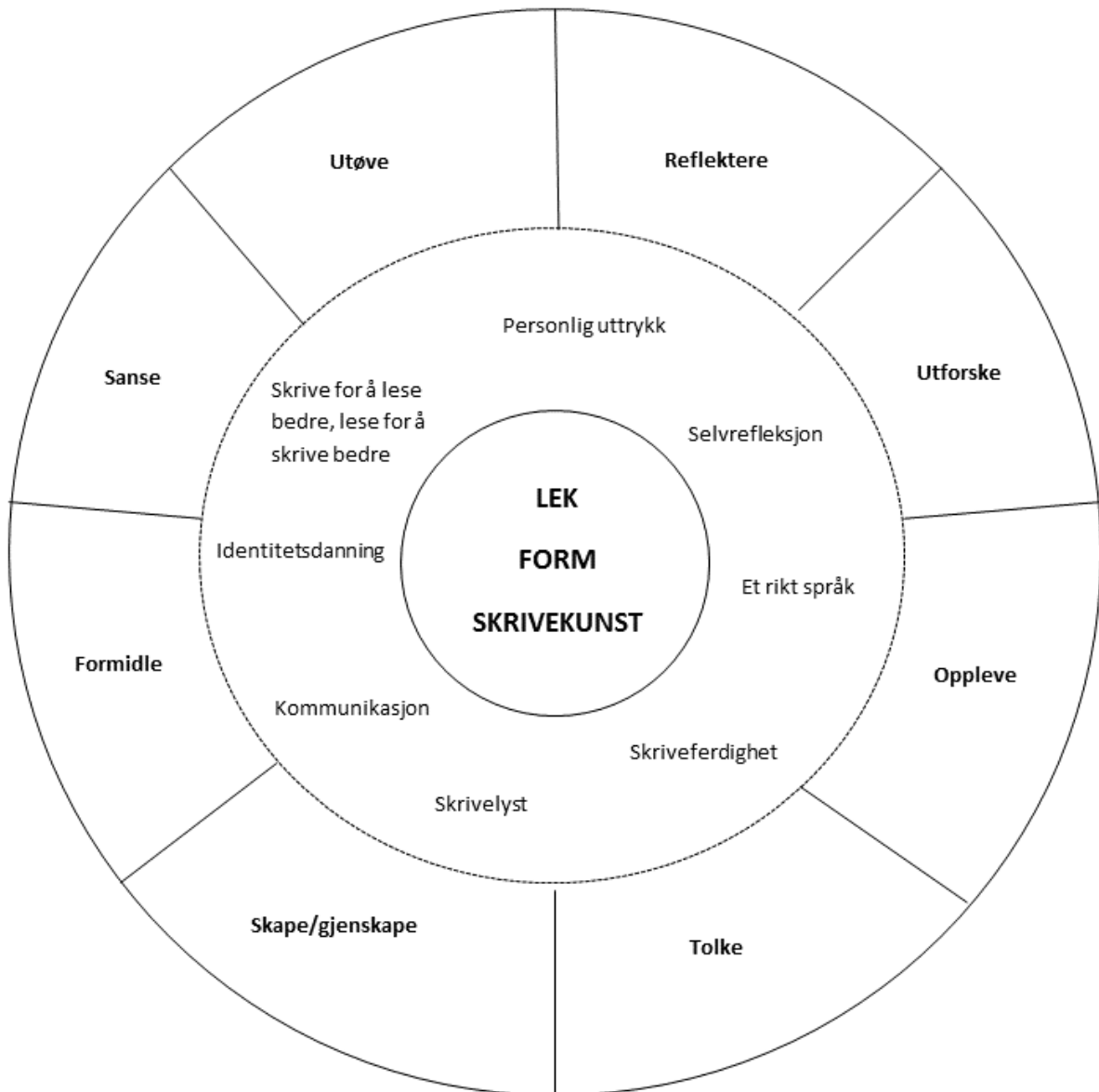
sammen med andre kunstuttrykk i kulturskolen.

Skapende skriving utvikles best i skriftlig og muntlig samhandling, og gjennom deltaking i ulike situasjoner, der elevene samtaler, drøfter, lytter, gir respons og utforsker oppgaver sammen. Målet må være å stimulere elevenes skriveglede og leselyst.

2. Faghjul

Situasjonskontekst

Kulturkontekst

Inspirasjon til faghjulet er hentet fra skrivesenteret.no/ressurser/skrivehjulet

Faghjul – Skapende skriving som uttrykksmiddel

Den ytterste sirkelen i modellen viser åtte overordnede handlinger i faget; *utøve, reflektere, utforske, oppleve, tolke, skape/gjenskape, formidle og sanse.*

Den nest innerste sirkelen viser den kompetansen faget legger grunnlag for når fagets aktivitetsformer gjøres tilgjengelig for elevene.

Den innerste sirkelen viser til tre kjernebegreper i undervisningsfaget.

Faghjulet må forstås i lys av ulike kontekster opplæringen er en del av. Kultur- og situasjonskontekster er derfor plassert utenfor selve hjulet.

I ulike situasjoner vil det f.eks. utvikles ulike formidlingsformer, eller elevens teksttolkning vil romme ulike svar, ut fra hvilken kultur eleven bærer med seg.

Faghjulet kan hjelpe oss å se ulike sider ved skriveopplæringen. Det kan brukes til refleksjon i lærerteamet, eller når lærere planlegger og vurderer i faget.

3. Mål for opplæringen i skapende skriving

Gjennom arbeidet med skapende skriving skal elevene

- utvikle skriveglede og leseferdigheter som varer livet gjennom
- utvikle selvstendig uttrykksevne og formsans i arbeidet
- utvikle skrivekompetanse
- få trening i å uttrykke egne følelser, meninger og erfaringer
- utvikle evne til samhandling
- få tiltro til egne evner
- bli ressurspersoner i kulturlivet

4. Tre programmer

Kjerneprogrammet

Kjerneprogrammet er for elever som ønsker å arbeide med et kunstområde over tid og som er motivert for større undervisningsmengde og egeninnsats.

Programmet er inndelt i tre faser med fokusområder som utgangspunkt for elevens læring. Læreren må tenke gjennom fagets struktur, hva en gjør først og sist, hvordan en undervisningstime og en termin henger sammen med den forrige osv.

Det forutsettes at den lokale kulturskolen, ut fra elevtilfang og lærerkompetanse, utarbeider en faglig progresjon med basis i fokusområdene. Innholdet i undervisningen skal bidra til å utvikle kreative evner, refleksjon, håndverksmessig kompetanse, selvstendighet og samarbeidsevne.

Kjerneprogrammet fokuserer langsiktig utvikling av skriveferdigheter, form og ulike bruksområder for tekstlige uttrykk. Det vektlegges at elevene skal utvikle motivasjon til å uttrykke seg skriftlig.

Fase 1 - Fokusområder

- Legge grunnlaget for gode skriveferdigheter
- Arbeide med ulike element i tekst
- Arbeide med form og utvikling av en tekst
- Få trening i å oppfatte budskap og virkemidler i ulike tekster
- Arbeide med friskriving
- Etterligning som metode
- Lek med begreper av ulik art
- Gjøre eleven kjent med ulike bruksområder for tekstlige uttrykk
- Utvikle gode arbeidsmåter
- Skrivelek og kreative igangsettere
- Samtale om tekst
- Styrke elevens oppmerksomhet og iakttakelsesevne gjennom lesing/lytting
- Stimulere fantasi og undring
- Elevframføring av egne tekster
- Publisering av egne tekster
- Samarbeid med andre kunstuttrykk

Fase 2 - Fokusområder

- Styrke grunnlaget for gode skriveferdigheter
- Eksperimentere med språklige virkemidler
- Trening i ulike litterære uttrykk og sjangre
- Lære om komposisjon i skriftlige sjangre
- Prøve ut egen skriving i lengre tekster
- Styrket trening i å oppfatte budskap og virkemidler i ulike tekster
- Humor i skriftlig tekst
- Skriftforming
- Skrive for ulike bruksområder
- Kunnskaper om virkemidler og prosesser i skriving
- Forstå grunnleggende teoretiske begreper
- Utvikle refleksjon i egen skriving
- Lese egne tekster for andre – kommunikativ trening
- Samtale om tekstene til hverandre og gi positiv og grunnlagt tilbakemelding
- Videreutvikle oppmerksomhets- og iakttagelsesevne gjennom lesing/lytting
- Publisering av egne tekster
- Bruk av digitale plattformer
- Samarbeid med andre kunstuttrykk

Fase 3 - Fokusområder

- Videreutvikle elevens skriveferdigheter
- Prøve ut egen skriving i lengre tekster og selvvalgte sjangre
- Arbeide med oppbygging; begynnelse, utvikling og slutt
- Utvikle bevissthet om ordvalg, nyanser og variasjon i tekst
- Styrke skriftforming
- Gjøre eleven kjent med et bredt spekter av bruksområder for tekstlige uttrykk
- Arbeide med tolkning av tekster og formspråk
- Lære ulike former for tekstutforming, tradisjonell og elektronisk
- Større bevisstgjøring om egne skrive- og arbeidsprosesser
- Samtale om hverandres tekster, gi positiv og grunnlagt tilbakemelding
- Framføring av tekster i egne, felles og tverrkunstneriske uttrykk

- Få erfaring med arbeid fra idé til publisert tekst
- Utvikling av framføringskonsept, sammen med andre i og utenfor kulturskolen

Fordypningsprogrammet

Fordypningsprogrammet er for elever som har særlig interesse og forutsetninger for å arbeide med skapende skriving.

Undervisningstilbudet bygger på fasene i Kjerneprogrammet, men skal være vesentlig forsterket med hensyn til innhold og omfang. Det stilles krav til høy og målrettet egeninnsats.

Fordypningsprogrammet strekker seg mot skrivekunst. Lærer veileder eleven til selvstendige valg rundt sjanger, form og uttrykksmåte. Det bør i stor grad

jobbes individuelt med oppgaver, arbeid og veiledning. Eleven utfordres med omfattende tekster som ferdigstilles og formidles.

Samtidig er det viktig for læringsmiljøet at elevene deler erfaringer, drøfter, gir hverandre respons på tekster og samarbeider om formidlingsprosjekter.

Deler av undervisningen kan foregå i samarbeid med andre institusjoner på regionalt og nasjonalt nivå, som også omfatter et web-basert tilbud for undervisning som ikke er tilgjengelig regionalt.

Fokusområder

- Utarbeiding av større tekster i selvvalgt sjanger eller form
- Tilegne seg sjangerbevissthet og kunnskaper om virkemidler og former innenfor ulike sjangre i skriving og lesing
- Fordypningsprosjekt med stor grad av elevmedvirkning i alle faser
- Få innsikt i samtidslitteratur som er relevant for eget fordypningsprosjekt
- Kunne orientere seg i faglitteratur om skriving og lesing
- Styrke teori- og begrepsforståelse
- Bred erfaring med framføring og formidling av egne tekster
- Trene refleksjon rundt egen og andres skriving
- Drøfte vurderingskriterier for en god tekst

- Ta vare på sine egne tekster for å dokumentere egen utvikling, og bruke logg til refleksjon og kommunikasjon
- Utvidet bruk av verktøy for tekstutforming og redigering, multimodalitet
- Publisering i ulike medier/kanaler
- Utvikling av framføringskonsept, sammen med andre i og utenfor kulturskolen

Grunnprogrammet

Grunnprogrammet er tidsavgrenset og gjerne prosjektbasert. Det vil for eksempel kunne være et introduksjonsprogram før eleven søker seg inn på Kjerneprogrammet.

En egnet innretning av dette vil være en **kunstkarusell** i ulike kombinasjoner, der skapende skriving inngår på skift med andre kunstfag, som en introduksjon til kulturskolens mange aktiviteter.

Dette vil gjenspeile den lokale kulturskolens helhetlige kompetanse og

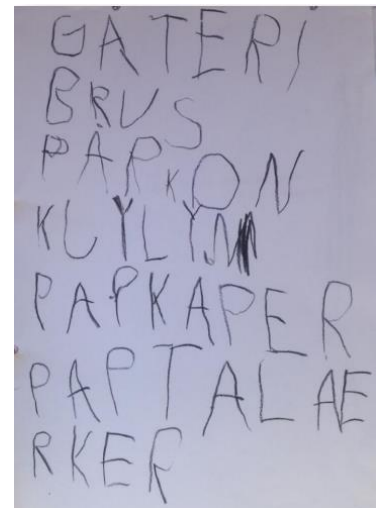
Gjennom Grunnprogrammet skal eleven:

- utvikle grunnleggende ferdigheter i tekstsaking
- tilegne seg kunnskaper om grunnleggende skriveformer
- få kjennskap til ulike plattformer for skriving og lesing
- få trening i å formidle egne tekster for en mindre utvalgt gruppe

vil kunne bidra til økt rekruttering blant barn og unge som i utgangspunktet ikke kjenner kulturskolens tilbud.

Kulturskole og grunnskole har et godt samarbeidspotensial rundt faget skapende skriving. Det vil for eksempel være et egnet kunstfagtilbud for elever som har en særskilt interesse for å uttrykke seg gjennom kreativ skriving/forfatterskap, eller for barn som trenger et styrket kunstfagtilbud som del av språkopplæringen i grunnskolen.

Det kan også være et kursbasert tilbud innenfor en bestemt sjanger, som støtte til Kjerneprogrammet.

5. Innhold

Elevens erfaringsbakgrunn er et viktig utgangspunkt for skrivingen. Tekster med narrativ må få en sentral plass i faget, fra andre land, natur- og menneskeskildringer, myter og sagn, dikt, lyrikk, noveller, sangtekster, fra dagligliv, hjem og nyhetsbilde; alt det som kan fange elevenes interesse og gi impulser til fordypning.

Drøfting og samtaler blir viktige; slik bindes elevenes tekster sammen med andres tekster.

Skriftforming

Skriftforming er både et innhold og en arbeidsform i faget. Den manuelle behandlingen av tekst utvikler tanken godt. Skriftforming foreslås lagt til fase 2, men dette må tilpasses alder og motoriske ferdigheter hos den enkelte elev.

Skriveverkstedet kan ha følgende innholdskomponenter:

Poesi

Poetiske tekster som:

- Dikt
- Haiku
- Regler
- Rabledikt
- Gåtedikt
- Prosadikt
- Sangtekster

Elevene får kjennskap til litterære virkemidler som besjeling, allitterasjon, kontraster, gjentakelser, linjeskift, rytme og enkel verselære.

Prosa

- Grunnleggende dramaturgi
- Prosatekster som:
 - Fortelling
 - Eventyr
 - Kortprosa
 - Roman*
 - Tankereferat
 - Scene i fortelling
 - Dialog

**) skrive tekster som kan inngå i et romanforløp, lære ulike former for planlegging*

Dramatiske tekster

- Scenetekst
- Filmmanus
- Hørspill

Argumenterende tekster

- Innlegg avis/blogg
- Bokanmeldelse
- Artikkel
- Tweet
- Tale

Kåseri/foredrag

Tekst, musikk og bilder

- Tegneserietekst
- Bildetekst
- Tekst til musikk

Digitale tekster

- Tekstbehandling
- Blogg
- Vlogg
- Podcast
- Sosiale medier

6. Arbeidsformer og organisering

Valg av arbeidsformer og undervisningsmetoder må være tilpasset eleven og fokusområdene. I tidlig fase må læreren stimulere til språk gjennom lek og humor. Kreative og lekne igangsettere og skriving av korte tekster vil være gunstig. Gjennom å friskrive eller tenkeskrive, blir eleven trygg på seg selv som skriver og i gruppa.

Senere har elevene større konsentrasjon og er mer kunnskapsorienterte. De vil trenge nye utfordringer: f.eks. eksperimentere med sjangre, prøve ut medier, velge

skriveteam, lage produksjoner og vurdere hverandres arbeid. Stor grad av elevmedvirkning bør vektlegges.

Lesing er en sentral arbeidsmåte i faget. Elevene leser for ulike formål: Et utvalg barnelitteratur de kan identifisere seg med, dikt, eventyr, skjønnlitteratur eller sakprosa, alt som kan stimulerer leseglede og spenningstrang, og som kan gi idéer til egen skriving.

Gjennom alle program og faser bør eleven delta i meningssøkende og utprøvende samtaler, og gi tilbakemeldinger på hverandres tekster, også underveis i skriveprosessene

Grunnleggende arbeidsformer er:

- Lese og skrive individuelt og sammen med andre i skrivegruppa
- Lese og lytte
- Skrive til musikk, bilder
- Dele tekster
- Skrive logg
- Gi respons
- Framføring/formidling av egne tekster
- Prosjektarbeid
- Opptak av egne framføringer
- Tverrfaglig arbeid i og utenfor kulturskolen
- Besøk på bibliotek og andre relevante kulturarenaer

Arbeidsmåtene må stimulere skrive- og uttrykks glede, og de må tilpasses de ulike programmene. De må omfatte både utvikling av sammenhengende håndskrift og skriving på tastatur.

Det bør legges vekt på virkemidler i tekst som for eksempel dramaturgi. I presentasjon og framføring av egne tekster, kan de gjerne knyttes til dramaaktiviteter og bevissthet rundt kroppsspråk og tale.

Ny teknologi har skapt nye former for kommunikasjon. Multimodalitet, der skrift, tale, bilde, video og musikk integreres, åpner opp for nye kommunikasjonsformer og en framtidsrettet tilrettelegging av opplæringen.

Visningsformer kan være opplesninger, antologier, publisering i lokalaviser og utstillinger av tekst i lokalsamfunnet.

Kurs og verksteder kan arrangeres lokalt og regionalt, og være tverrfaglige, samlingsbaserte og tidsavgrensede.

Gruppestørrelse

Størrelse på gruppen kan variere noe etter hvilken fase elevene befinner seg i. En skrivegruppe i kulturskolen bør likevel ha fem-tolv elever som norm. En undervisningsøkt bør vare minimum 90 minutter.

Skriving er en langsom aktivitet, og elevene må få tid til å arbeide i lengre økter når behovet melder seg.

Samarbeid med andre aktører

Først og fremst bør skapende skriving knyttes sammen med andre kunstuttrykk i kulturskolen. Dette vil stimulere elevens tilhørighet i kulturskolen og knytte læringen i faget til et bredt spekter av bruksområder.

Det anbefales et tett samarbeid med folkebibliotek, Den kulturelle skolesekken og skoleverket, samt andre litterære aktører som forfattersentrum, litterære sentre og litteraturhus.

Kulturskolen er en naturlig aktør i lokale litteraturmønstringer og skrivekonkurranser for barn og unge.

7. Vurdering for læring

Fasene og fokusområdene danner utgangspunkt for lokale undervisningsplaner, og disse blir naturlige utgangspunkt for vurdering av prosesser og produkter i faget.

I tillegg bør følgende elementer i vurderingsarbeidet vektlegges:

- Oppmuntre elevens personlige uttrykk, eksperimenterende og utforskende innstilling til tekstarbeidet
- Underveisvurdering med presise og konstruktive tilbake- og framovermeldinger til elevene
- Læringsstøttende tilbakemeldinger på publiserte elevtekster, opplesning og prosjekter der eleven har stort ansvar
- Responsgrupper, der elevene gir hverandre tilbakemelding på skrivearbeider. Læreren legger til rette for reflekterende samtaler og kjøreregler for dette
- Kontinuerlig dialog med elevene om hva som er kvalitet i tekstarbeidet, og en kontinuerlig bevisstgjøring av vurderingskriterier
- Utviklingssamtaler i Kjerneprogrammet og Fordypningsprogrammet

8. Lokaler og utstyr

Skriverommet bør kunne samle hele gruppa og ligge slik til at elevene får arbeidsro og ikke blir forstyrret av lyder utenfra. Dette er ekstra viktig siden skriving krever konsentrasjon og fokus i lengre økter.

Det er viktig at elevene har en god framføringsarena på kulturskolen, ut over selve skrivestua/skriveverkstedet.

Det mest naturlige er fellesscene/-amfi med de andre kunstfagene. *Det må vurderes lokalt hvilke andre arenaer i nærmiljøet som kan egne seg for framføring/opplesning.*

Alle elever bør ha en arbeidsbok til utvikling av håndskrevne tekster, i tillegg til pc-tilgang.

Elevene må ha mulighet for å kommunisere med oppdatert teknologi

slik at det er lett å finne og anvende tekster, nettsider, blogger, bilder og videoer fra internett. Ulike skriveprogram må være tilgjengelig. I tillegg må det være minst en skriver lett tilgjengelig.

Avspillingsutstyr for musikk bør være innen rekkevidde av og til. Det anbefales at det finnes nettbrett med tastatur til hver elev i gruppa.

Læreren bør ha mulighet til å koble datamaskin/nettbrett til en projektor. Det gjør arbeidet lettere når læreren skal presentere tekster eller oppgaver for elevene.

Læreren bør også ha en arbeids-/kontorplass der det er mulig å treffe lærere fra andre kunstfag og være del av et dynamisk arbeidsmiljø.

Fagplan teater

1. Innledning

Teater i kulturskolen

Barn og unge lever tett på samtidskulturen og de skal være teaterets skapere, utøvere og publikummere i framtida. De kommer til å leve i et samfunn som blir mer og mer globalisert.

Kulturskolens teateropplæring må bidra til å utvikle ferdigheter som gjør det mulig for dem å stå i dette; bli verdibevisste, ansvarsbevisste, å kunne ta selvstendige valg og være konstruktive.

Teaterscenen skaper svært gode betingelser for ungdoms utfoldelse i vår tid. Gjennom teater som kollektiv kunstart vil de kunne lære å møte individfokus, forventningspress, forbilder, og kravet om «iscenesetting» av seg selv. Samhandlingen er grunnleggende i alle deler av teaterprosessene.

Å formidle teater handler også om å konstruere seg som subjekt, og utvikle personlig uttrykk som aktør, gjennom å formidle en rolle, en situasjon og en fortelling som er betydningsfull. Både inntrykk, uttrykk og forståelse vil utvikles og berikes i dette arbeidsfellesskapet.

Elevene får ta stilling til etiske spørsmål og utvikler kritisk refleksjon. For den enkelte kan teater være en verdifull dannelsesprosess. Det er en intensjon å gjøre elevene til aktive og medvirkende deltakere i alle ledd av produksjonsarbeidet.

Grunnprogrammet, Kjerneprogrammet og Fordypningsprogrammet vil til sammen sørge for at elevene får erfaring med stadig nye aspekter ved teaterfaget. Det gjelder dramaturgi, sjangerkunnskap, regi, tekstanalyse, scenografiske og tekniske virkemidler.

Teater og læring

Lek er en læringsform i teater. Både skuespilleren og barnet leker med tid, rom, roller og objekter. Lek er å samhandle, og å forstå gjennom utfoldelse av kroppen, stemmen, sansene, følelsene og fantasien. Lek er «å late som om» en er en annen, på et annet sted, i en annen tid, i en annen sammenheng.

Skuespillerkunst bygger med andre ord på samme sansebaserte utforsking og utfoldelse som barn kjenner gjennom leken.

Teater som scenekunst

Teater i kulturskolen har sin forankring i teater som scenekunst. Kunststarten har en rik historie som speil, kommentator og kritiker av makt, levekår, styresett, natur, religion og kultur gjennom ulike tidsepoker. Gjennom utallige kombinasjoner av kropp, stemme, bevegelse, rom og tekst har mennesker omskapt alt dette til symbolske, performative uttrykk.

Scenen kan være i kulturskolen, grunnskolen, barnehagen, teateret, kulturhuset, museet, eller på eldresenteret. Men den kan også være i et lokalhistorisk friluftsteater, på ei strand eller i et kjøpesenter. I teaterets

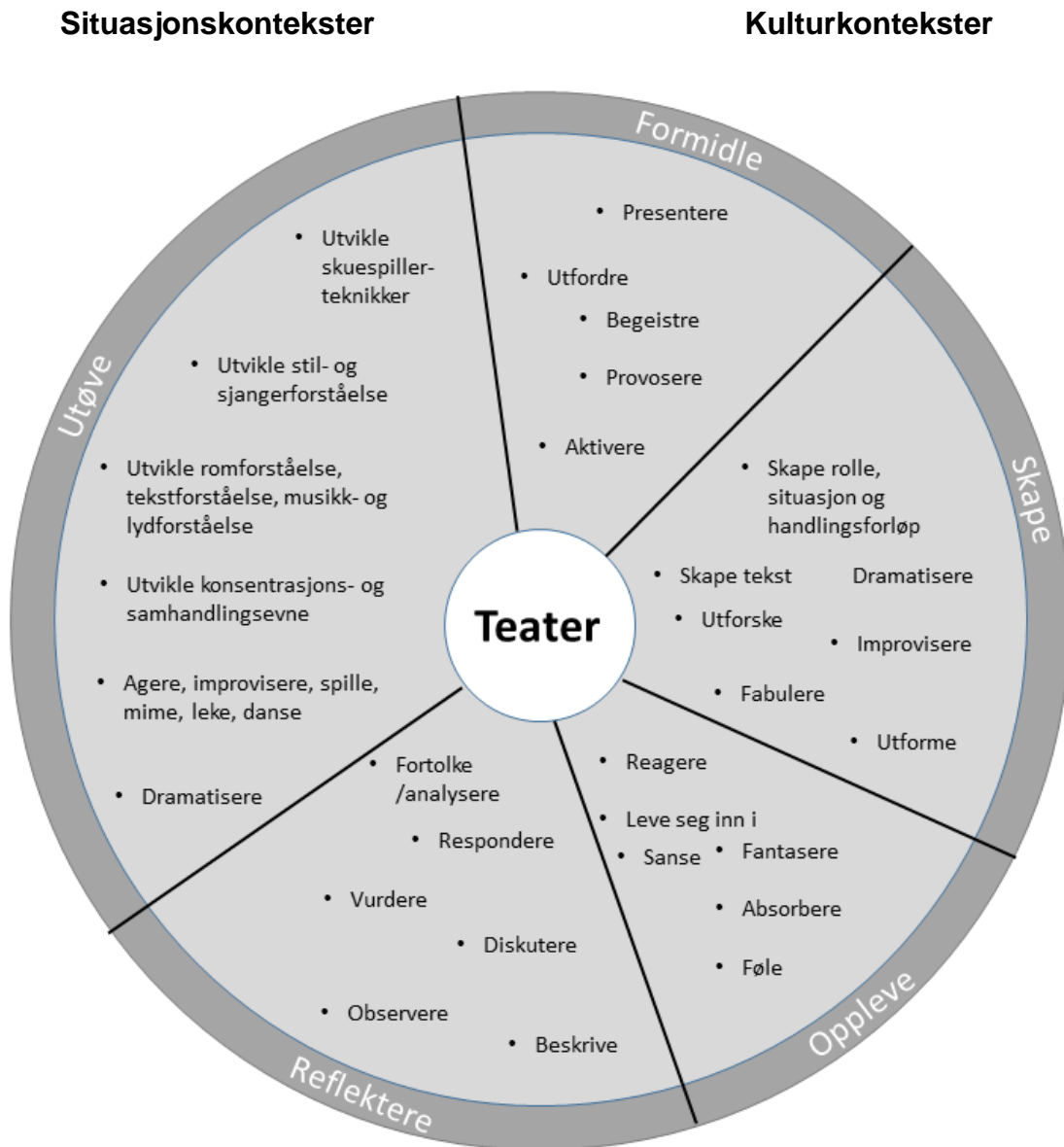
form skaper mennesker underholdning, folkeopplysning og samtidskritikk.

I dag er forståelsen av kultur og samfunn influert av inntrykk fra hele verden. Uttrykk, innhold og formidlingsformer er derfor preget av stort mangfold.

Dette åpner for en ny forståelse av hva teateret kan være som kulturell møteplass og som kunstnerisk uttrykk. Metaperspektivet blir viktig; vekslingen mellom fremmedgjøring og innlevelse; performative, multimodale handlinger og kroppslige uttrykk sentrale.

Kulturskolen trenger derfor teaterlærere som samarbeider om å videreutvikle teater med barn og unge inn i framtida.

2. Faghjul

Faghjul - teater som uttrykksmiddel

Modellen viser hva vi kan gjøre med teater, med vekt på skuespillerkompetanse.

Den ytterste sirkelen viser fem overordna handlinger i teaterfaget; *utøve, formidle, skape, reflektere, oppleve*.

Den nest innerste sirkelen viser en «verktøykasse», som rommer aktiviteter læreren tilrettelegger for å gjøre teater tilgjengelig for elevene. Aktivitetene er i praksis innvevd i hverandre.

Ved å dreie det ytterste hjulet, kan en få fram mindre opplagte kombinasjoner av

handling og aktiviteter. Faghjulet må forstås i lys av ulike kontekster opplæringen er en del av.

Kultur- og situasjonskontekster er derfor plassert utenfor selve hjulet. I ulike kontekster vil det f.eks. utvikles ulike formidlingsformer, eller en tar i bruk ulike aktiviteter som svar på de ulike læringsmålene elevene til enhver tid arbeider mot.

Faghjulet kan hjelpe oss å se ulike sider ved opplæringen. Det kan brukes til refleksjon i lærerteamet, eller når lærere planlegger undervisning.

3. Mål for teateropplæringen

Gjennom arbeidet med teater skal elevene

- utvikle sin evne til å utforske nåtid og framtid
- utvikle uttrykksevne, formsans og ferdigheter i å agere
- kunne anvende teater som kommunikasjonsmiddel
- oppleve mestringsglede og positiv egenutvikling
- utvikle evne til kritisk tenkning, empati og lagspill
- bli ressurspersoner som bidrar til et levende kulturliv

4. Tre programmer

Kjerneprogrammet

Kjerneprogrammet er hovedinnretningen i teatertilbudet. Programmet har åpent opptak for elever som er motivert for å utvikle sine skapende evner ved å få større undervisningsmengde og ved systematisk egeninnsats.

Elevene kommer dypt ned i de teaterfaglige handlingsområdene; utøve, skape, formidle, oppleve og reflektere. Håndverksmessig og kunstnerisk kompetanse, og samarbeidsevne står sentralt.

Programmet skal kunne forberede for programfaget musikk, dans, drama i videregående skole.

Opplæringen er inndelt i tre faser.

Forventningsnormer er normer for hva det er rimelig å forvente at elevene har tilegnet seg av kompetanse etter de ulike fasene. Som lærer må en tenke gjennom hva man gjør først og sist, hvordan en termin henger sammen med den forrige osv.

Elever som har hatt undervisning like lenge kan befinne seg på ulike nivåer når det gjelder faglig forståelse, formidling og modenhet. Det er derfor ingen tidsplan knyttet til de ulike fasene.

Elevens kompetanse etter de tre fasene er formulert som *læringsmål*. Det forutsettes at den lokale kulturskole, utarbeider en læreplan med basis i læringsmålene og fasene.

Fase 1

Fokus

- Trygghet og mestring
- Lek, uttrykks glede og spontanitet
- Gruppeprosesser

Læringsmål

Eleven

- mestrer basisferdigheter relatert til kropp/stemme og fagets egenart
- har erfart at kropp og stemme er verktøy for å uttrykke et spekter av fenomener
- har arbeidet med enkle, improviserte forløp
- kjenner noen enkle og samlende oppvarmingsøvelser og leker
- har trent oppmerksomhet og iakttakelsesevne, fantasi og forestillingsevne
- har bevissthet om tempo og bevegelseskvalitet (rask/langsom, stor/liten, tett/spredt, stor/liten muskelmotstand)
- kjenner noen sentrale dramafaglige begreper som benyttes i arbeidet
- kjenner grunnleggende prinsipper for samspill (akseptere, lytte, kroppsspråk)
- har erfart gruppa som et skapende ensemble, gjennom dramalek
- har vist enkle dramauttrykk på en relevant visningsarena

Fase 2

Fokus

- Mestring og positiv egenutvikling
- Utvalgte skuespillerteknikker og improvisasjonsmetoder
- Tilstedeværelse, partnerkontakt, ensembleforståelse
- Framføringer

Læringsmål

Eleven

- har videreutviklet teater-/dramaspesifikke ferdigheter relatert til fag, kropp/stemme
- har ferdigheter i samspill og improvisasjon
- kan improvisere fram roller, situasjoner, handlingsforløp og stemninger fra tekst/fortelling, gjenstand, bilde, tema, musikk/lyd, sted, egen opplevelse
- har styrket sin oppmerksomhet og iaktakelsesevne
- kan skrive enkle manuskript/dialoger
- har kunnskap om teaterkunstens ulike virkemidler og uttrykksformer
- praktiserer grunnleggende prinsipper for lek/samspill/dialog
- deltar aktivt i alle faser av arbeidet: oppvarming, konsentrasjon, teknikk, avrunding med presentasjon og vurdering
- har trening i å gi medelever konstruktiv respons
- praktiserer god prøvehygiene og treningskultur
- har opplevd teaterforestillinger sammen andre elever
- kan presentere roller og sceniske situasjoner i små og store produksjoner på utvalgte scener
- har deltatt i skapende prosesser fra idé/tekst til scenisk handling

Fase 3

Fokus

- Allsidige sjangre og spillestiler
- Observasjon, analyse, refleksjon
- Tverrfaglighet
- En helhetlig produksjon

Læringsmål

Eleven

- har teaterspesifikke ferdigheter og forståelse på viderekomment nivå
- har erfaring med ulike sjangre, uttrykk og spillestiler
- har et godt begrepsapparat og relevante teoretiske kunnskaper
- har kjennskap til teaterfagets rolle i samfunnet
- kan lage egne tekster etter grunnleggende prinsipper om form og struktur
- kan gi konstruktiv og grunnlagt kritikk
- praktiserer god prøvehygiene og treningskultur
- har utviklet gode strategier i selvløse og forberedende arbeid
- har sett teaterforestillinger sammen med elever og kan samtale om disse
- har samarbeidet om et helhetlig produksjonsapparat, der elementer som kostyme, maske, scenografi, musikk og lys inngår
- har deltatt på arenaer for kunstnerisk samarbeid der flere av kulturskolens kunstuttrykk er integrert

Fordypningsprogrammet

Fordypningsprogrammet er for viderekomne elever som har særskilte forutsetninger for teater. Programmet har opptaksprøver, og det er teaterlærer som anbefaler å søke når tida er inne.

Undervisningen bygger på fasene i Kjerneprogrammet, men skal være forsterket med hensyn til innhold og omfang.

Det stilles krav til høy og målrettet egeninnsats, egenvurdering og utviklingssamtaler står sentralt.

Undervisningen vektlegger fordypning i skuespillerteknikker. En større teaterproduksjon står sentralt, der samarbeid og ensemblefølelse er i fokus.

Programmet skal forberede for videregående opplæring og høyere utdanning. Deler av undervisningen kan foregå i samarbeid med andre institusjoner på regionalt og nasjonalt nivå.

Organisering av programmet: se avsnittet *Praktisk organisering* i fagplanens kapittel 6.

Fokus

- Mestring og teaterfaglig identitet
- Fordypning og utvikling av skuespillerferdigheter
- Personlig uttrykk og tilstedeværelse
- Ensembleforståelse og identitet
- Utvikle manus
- En større teaterproduksjon

Læringsmål

Eleven

- har skuespillerferdigheter på høyt nivå
- skaper roller, situasjoner og stemninger gjennom arbeid med tekstbaserte og fysiske skuespillerteknikker
- utøver kropps- og stemmeuttrykk med innlevelse i ulike sjangre og stiler
- har erfaring med karakterarbeid/karakterutvikling
- har arbeidet med fordypning innenfor en sjanger/spillestil/arbeidsform
- viser innsikt i egen kunstnerisk utvikling
- kan utvikle egne tekster og manus sammen med medelever
- har bevissthet om bruk av rom, tekst og musikk/lyd i utvikling av sceniske uttrykk
- anvender et relevant fagspråk knyttet til teaterarbeidet
- kan knytte relevante, teoretiske kunnskaper til det utøvende arbeidet
- har kunnskap om teater som et kunstnerisk, sosialt, historisk og kulturelt uttrykk
- kan analysere teater og samtale om teateropplevelser
- tar aktivt del i dialoger, respons og vurdering av prosesser og produkter
- har vært aktivt medskapende om en helhetlig produksjon, der alle element er med
- har erfart formidling av scenekunst i ulike produksjonsformat og på ulike scener
- er et godt forbilde for medelever

Læringsforløp i Kjerneprogrammet og Fordypningsprogrammet for teater			
Fase 1	Fase 2	Fase 3	Fase 4
Kjerne-programmet	Kjerne-programmet	Kjerne-programmet	Fordypnings-programmet

Grunnprogrammet

Grunnprogrammet er et eget tilbud, og vil vanligvis være tidsavgrenset, for eksempel til et halvt eller et helt skoleår.

Det fins et mangfold av muligheter; som teater i fritidsklubb, barneteater, teater med fremmedspråklige som integreringsprosjekt, eller teater for barn med særskilte behov.

Naturlige samarbeidspartnere er barnehage, SFO, skole, helse- og flyktningtjeneste.

Sentralt i Grunnprogrammet er *kunstkaruseller* som kombinerer de ulike kunstområdene teater, skapende skriving, visuell kunst, musikk, dans m.m.

Undervisningstilbudet blir en «døråpner» som gir elever mulighet til å bli kjent med ulike kunstfag før de søker

opptak i Kjerneprogrammet. Dette vil gjenspeile den lokale kulturskolens helhetlige kompetanse og vil kunne bidra til økt rekruttering blant barn og unge som i utgangspunktet ikke kjenner kulturskolens tilbud.

Det kan også være *teaterkaruseller*, med innføring i for eksempel tre tema som øvelser/dramalek, dramatisering og improvisasjon med objekter.

Grunnprogrammet kan også inkludere et utvalg tema- og metodekurs, som fungerer som støtte til Kjerneprogrammet (10-15 timer).

Eksempler: revy, kostyme- eller maskekurs, metode- og teknikkurs for ungdom, kurs i scenografi eller lys/lyd. Undervisningen skal ha høy kvalitet.

Den lokale kulturskole bør tilpasse Grunnprogrammet til sine behov.

Fokus

- Generelle basisferdigheter
- Prosess og mestring
- Aktiv bruk av sansene
- Innlevelse og fantasi
- Uttrykk gjennom agering og spill
- Læringsmiljø preget av trivsel, trygghet og samhandling
- Øvelser som stimulerer konsentrasjon, sanser og fantasi

Læringsmål

Eleven

- kan improvisere fram handlinger med basis i impulser som tekst, fortelling, gjenstand, sted, bilde, tema, musikk/lyd m.m.
- kan utøve dramalek og improvisasjon i samspill med andre
- kan utføre enkle mimeøvelser og dramatisering i samspill med andre
- har deltatt aktivt i alle faser av undervisningen: oppvarming, konsentrasjon, teknikk, presentasjon og vurdering
- forstår enkle teaterbegreper
- kan presentere enkle roller og sceniske situasjoner i små produksjoner
- har deltatt i visninger med øvelser og spill for et lite publikum

5. Innhold

Teaterfaget rommer mange ulike tradisjoner, arbeidsformer og sceniske uttrykk. Lokale læreplaner må derfor utvikles med basis i tilgjengelig kompetanse, og i samarbeid mellom lærerne ved den enkelte kulturskole.

Innhold og arbeidsformer må ta utgangspunkt i elevens forutsetninger og livsverden. Innholdet i faget må knytte an til tematikk de unge er opptatt av; ensomhet, vennskap, trygghet, tilhørighet, jordas framtid, drømmer og livsvalg. Skuespill kan være veien inn til dette.

Her kan deres egne erfaringer utforskes, her kan de bringe inn ny kunnskap, og dermed styrke sin tilknytning til omverdenen.

Divising, crossover, lokalspill og digital fiksjon vil kunne bidra til meningsfylt læring for tenåringer.

Improvisasjon er både et innhold og en grunnleggende arbeidsform i teaterfaget.

De ulike anvendelsene av improvisasjon kan være hovedemne i en periode, eller metode i en time, i en periode eller i en teaterproduksjon.

Improvisasjon, leker og øvelser.

Teaterfaget har en rekke øvelser og leker som utvikler konsentrasjon, fantasi og oppmerksomhet mot sansene, kroppen, rommet og partnere.

I dramalek legger teaterpedagogen rammer for improvisasjonen ved å introdusere enkle roller og situasjoner, eller ulike typer impulsmateriale som objekter, kostymer, musikk, bilder.

Elevene improviserer med kropp og stemme i en lekende form.

Improvisasjon og rollespill. I rollespill planlegger læreren en tematisk ramme (hvem, hvor, når, hva) og en struktur med veksling mellom utforskende og reflekterende arbeidsformer.

Læreren leder elevene gjennom et improvisatorisk forløp med spill, samtale og praktiske oppgaver i forbindelse med utvikling av tematikk.

Elevene trenes i å reflektere over egne og andres forslag til løsninger på rollespillets ulike dilemmaer.

Improvisasjon med utgangspunkt i tekstbaserte metoder. Improvisasjon med skuespillertekst tilrettelegges slik at volum, språk og tematikk blir håndterlig for elevene.

På fordypningsnivå bør undervisningen omfatte analyse og adaptasjon av skuespillertekst. Analysearbeidet omfatter utforskning av situasjoner og sekvenser, og utprøving av ulike roller.

Improvisasjon med utgangspunkt i fysiske teatermetoder. Læreren legger til rette for improvisasjon med fysiske metoder ved å tilrettelegge øvelser og øvelsesforløp som utvikler forståelsen for kropp og bevegelse, individuelt og i fellesskap.

Elevene utvikler ulike kroppslige uttrykk, visualiseringsevne, symbolsk form og følelse for tid og rom.

Stemmens uttrykk øves opp gjennom undervisning i stemmeoppvarming, pusteteknikk, tonehøyde, resonans og artikulasjon. Lek med stemmen som «lydkulisse» og stemme/lyd-improvisasjon inngår.

Mime. Den stille kunstarten er en spennende utfordring for barn og unge. Den gir en umiddelbar forståelse for kroppsspråkets betydning i teatret og i all kommunikasjon.

Dukker og figurer er aktuelt innhold som egen teaterform eller i samvirke med andre teaterformer. Det bør legges til rette for dette, tilpasset elevenes alder.

Litterært materiale. Både klassikere og nyere forfattere, drama, dikt, noveller og romaner kan danne grunnlag for teaterproduksjon.

Musikk og sang kan anvendes til oppvarming og er vesentlige elementer i sjangre som revy, kabaret og musikal.

Å se teater er nødvendig for opplevelse og læring i teaterfaget. Å se profesjonelt teater kan være et fint utgangspunkt for å samtale om form og innhold, om hva dette betyr for elevene. De bør oppleve forestillinger i ulike sjangre, forestillingsformater og på ulike scener.

Teaterkunnskap. Gjennom praktisk arbeid får elevene lære om ulike sjangre (tragedie, komedie, revy o.l.), ulike fortellerformer og stilarter (dramatisk, episk, forumteater, vandreteater, figurteater, playbackteater o.l.) og historiske epoker.

Kostymer, masker, rekvisitter og sminke er sentrale elementer i teaterproduksjon og hjelper elevene i utvikling av roller.

Scenetekniske disipliner som lys-, lyd- og sceneteknikk rammer inn rollene og handlingene, og skaper atmosfære rundt det kunstneriske uttrykket.

Teater og tverrfaglighet. Teater er en kollektiv kunstart hvor mange fagområder samhandler for å gjøre

opplevelsen verdifull for aktører og publikum. Teaterseksjonen bør samarbeide tett med andre kunstfag i kulturskolen.

Dramaturgi og grunnelementer i fiksjon. Innsikt i grunnelementene figur, fabel, rom og tid.

6. Arbeidsformer og organisering

For å realisere teaterfaget vil faghjulets *læringshandlinger*; utøve, formidle, skape, oppleve og reflektere stå sentralt på tvers av program og elevenes utviklingsfaser, og gi føringer og idéer til teateropplæringen.

Undervisningen i teaterfag foregår gjerne i *to hovedformer*:

1) Ukentlig undervisning der hovedfokuset er praktisk arbeid og kunnskap om teaterfagets arbeids- og uttrykksformer. Etablering av god gruppedynamikk hvor både den enkelte og gruppen bidrar til konstruktiv læring vektlegges.

2) Teaterproduksjon, hvor eleven får erfaring med å være del av et skapende, produserende og formidlende fellesskap.

Noen ganger vil læreren ha en tydelig instruktørrolle og lede eleven gjennom øvelser, improvisasjoner og vurdering, for eksempel ved iscenesettelse av et ferdig manus.

Andre ganger vil stor grad av elevmedvirkning prege arbeidsformen,

der elevene skaper innholdet ut fra rammer, for eksempel innen performance-sjangeren.

Arbeidsformen vil henge sammen med sjanger, form og fortellermodell.

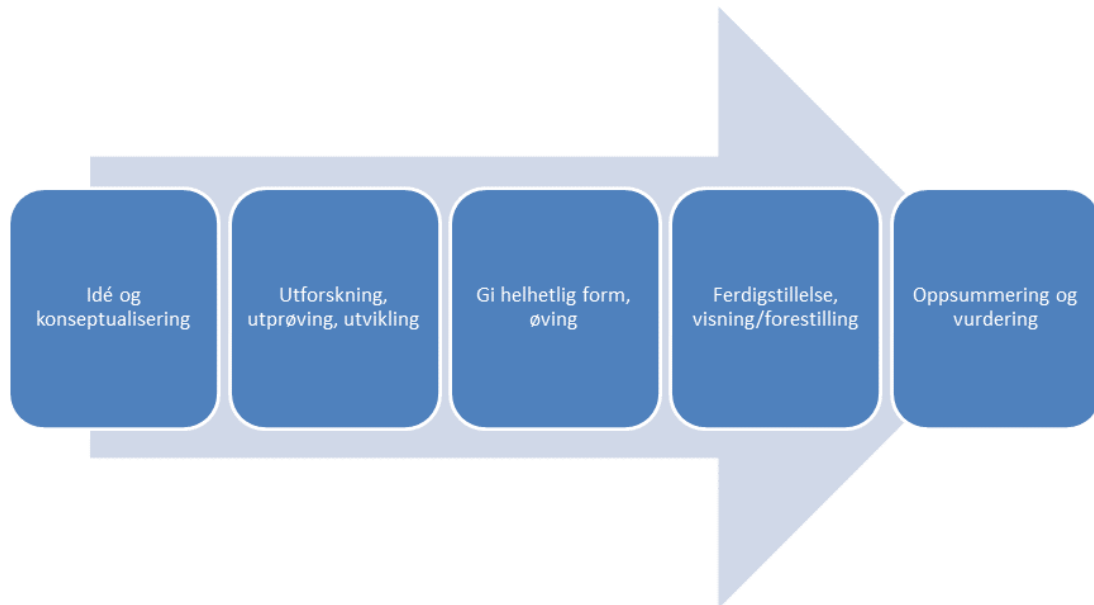
Elevene bør få erfare et bredt utvalg sjangre/arbeidsformer.

Devising, performance, digitale media, digitalt konstruerte scener og communityteater vil være tidsriktige innfallsvinkler.

Når elevene er unge, kan en undervisningsøkt gjerne ha en gjenkjennelig struktur. Et verktøy til strukturering av arbeidsøkta kan for eksempel være en slik modell: Oppvarming-konsentrasjon-teknikk-avrunding-vurdering.

Teaterproduksjon

En teaterproduksjon kan organiseres i faser: idé og konseptualisering, utprøving og utvikling, formfase, ferdigstilling, øving og visning og vurdering/oppsummering.

Både tradisjonelt tekst- og registyrt teater og gruppebaserte produksjonsformer har arbeidsmetoder som anvendes i de ulike fasene av en teaterproduksjon. Eleven må på den ene siden oppleve at egen innsats er betydningsfull for teaterproduksjonen.

På den andre siden må metodene være forberedt og godt ledet av teaterpedagogen. Viderekomne elever bør ha medbestemmelse og ansvar både for faglig utvikling og for praktiske oppgaver.

Samarbeid med andre aktører

Først og fremst bør teater knyttes sammen med andre kunstuttrykk i kulturskolen, for eksempel skapende skriving, dans eller musikk. Dette vil kunne stimulere elevens tilhørighet i

kulturskolen og knytte læringen i faget til et bredt spekter av bruksområder.

Det anbefales også et samarbeid med Den kulturelle skolesekken og skoleverket, for eksempel medielinjer, frisør, form og farge ved videregående skoler. Teaterfaget i kulturskolen er en naturlig aktør i lokale kulturmønstringer.

Praktisk organisering

Undervisningen organiseres i grupper av varierende størrelse. Antall elever per gruppe kan variere med undervisningens innhold og elevenes alder og modningsnivå. Det bør åpnes for fleksibel organisering ut fra lokale behov, men alltid med vekt på kvalitet i undervisningen.

En generell anbefaling kan være tolv elever per gruppe. Om undervisningsrommet tillater det, kan gruppestørrelsen økes til 16-20 med elever i ungdomsalder.

For grupper på 20 elever og mer ledes undervisningen av to lærere.

Kunstneriske og pedagogiske hensyn legges til grunn.

Ved inndeling i grupper bør man også ta hensyn til elevens erfaring og sosiale relasjoner. Å følge fasene kan være en måte å organisere gruppene.

En annen kan være aldersinndelte grupper: 6-7 år, 8-9 år, 10-12 år, 13-15 år og/eller videregående skoleelever. I kommuner der det er stort elevgrunnlag kan inndeling følge fagområder (dramalek, teater, musikal, revy, teatersport, ikke-verbalt teater o.l.).

En anbefaling når det gjelder undervisningsmengde kan være 120 minutter per uke, men med rom for kortere undervisning for de yngste (60-90 minutter) og lengre for de eldste (180-240 minutter og/eller to ganger per uke). Her må det være muligheter for lokale tilpasninger.

Samme mal kan eventuelt brukes for Grunn-, Kjerne- og

Fordypningsprogrammet. Når det gjelder Fordypningsprogrammet vil det være større behov for smågrupper med fokus på individuell opplæring, observasjon og vurdering.

Teaterfaget trenger fleksibilitet mellom ukentlig undervisningstid og veiledning/planlegging knyttet til produksjon. Arbeidet intensiveres i slutten av en produksjonsperiode. Tidlig og god informasjon til foresatte om dette er viktig.

En lærer i teater bør ha maksimalt åtte grupper / 14-16 undervisningstimer per uke. I tillegg kommer avtalt produksjonstid og eventuelt timer på flyt for fleksibel undervisningstid.

Det må gis rom for at teaterlæreren har tid nok til de oppgavene faget og arbeidet med kvalitet krever. Det er behov for egne ressurser til administrasjon og ledelse.

Faget krever kompetanse på mange forskjellige fagområder og det kan av og til være behov for å leie inn spisskompetanse på enkelte felt. Det vil f.eks. være behov for ressurser til kostymedesigner/syer og scenograf knyttet til kulturskolen, eventuelt i samarbeid med andre kulturskoler.

7. Vurdering for læring

Vurdering er en viktig del av læringsarbeidet i teater. Mål og kriterier må gjøres synlige. Dette kan gjerne gjøres i samarbeid med elevene.

Elevers forutsetninger for å lære kan styrkes dersom de

- forstår hva de skal lære og hva som er forventet av dem
- får tilbakemeldinger som forteller dem om kvaliteten på arbeidet eller prestasjonen
- får råd om hvordan de kan forbedre seg
- er involvert i eget læringsarbeid ved blant annet å vurdere eget arbeid og utvikling (udir.no)

Formativ vurdering, med presise tilbakemeldinger i arbeidsprosessene er viktig for god læring. Den viktigste vurderingsmetoden er derfor samtalen rundt elevens arbeid i selve undervisningsøkten. Følgende elementer er sentrale i vurderingsarbeidet:

- Læringsmålene i de ulike fasene fungerer som vurderingskriterier og blir naturlige utgangspunkt for vurdering av prosesser og produkter i faget
- Underveisvurdering med presise og konstruktive tilbakemeldinger og råd til elevene
- Responsgrupper, der elevene samtaler og gir hverandre tilbakemeldinger. Læreren legger til rette for reflekterende samtaler og kjøreregler for dette.
- Kontinuerlig dialog med elevene om hva som er kvalitet i teaterarbeidet, og en kontinuerlig bevisstgjøring av vurderingskriterier
- Å reflektere sammen med gruppen i etterkant av et arbeid
- Loggføring, et verktøy for å øke elevenes bevissthet rundt egen rolle og egen utvikling
- Utviklingssamtaler i Kjerneprogrammet og Fordypningsprogrammet, der både eleven og foreldre/ foresatte deltar.

Lærerens innsats bør også vurderes. Kulturskolen bør ha rutiner for systematisk kollegaveiledning. En kontinuerlig vurderingskultur i

personalet med faglige diskusjoner, for eksempel på regionale samlinger, vil kunne bidra til videre utvikling av teaterfaget i kulturskolen.

8. Lokaler og utstyr

Lokaler

Undervisningsrommet skal være romslig og fleksibelt. Det bør være minimum 50 kvadratmeter, luftig, med rene veggflater og god takhøyde.

Ventilasjon bør kunne slås av/være tilnærmet lydløs.

Rommet bør være godt lydisolert.

Speil som er godt sikret og ikke stikker ut i rommet er del av arbeidsverktøyet.

Gulvet bør tåle røff behandling.

Vinduer bør kunne blendes.

Skal rommet brukes til scenerom, bør det være minimum 100 kvadratmeter med minimum 4-5 meters takhøyde med oppheng (grid) for lys/lyd/projektor, god elektrisk kapasitet og fleksible sitteplasser for publikum.

Et teknisk rom med blant annet lys- og lydbord er en fordel. Scenetepper på skinner gir mange muligheter.

Gulvet bør ha en overflate som er god å jobbe fysisk på, i likhet med flytende golv i gymsal og dansesaler, for eksempel dansematte eller egnet tregulv.

Gulv og tak bør være helt matt og svart (blackbox), eventuelt hvitt (whitebox). Et lokale med «teatermiljø» gir en ekstra dimensjon til faget.

Det vil være behov for lagerplass til kostymer, sceneelementer, lysutstyr og rekvisitter, helst i nærheten av undervisningslokalene.

Tilgang til stoler og bord er en fordel.

Det er behov for sminkerom, garderobe- og pauseplass for skuespillerelevne.

Det bør vurderes lokalt om det også fins andre arenaer som kan egne seg for forestillinger inne eller ute i nærmiljøet.

Utstyr

For å skape «teatermagi» er det vesentlig med kunstneriske virkemidler som lysdesign, lydeffekter/musikk, scenografi, kostymer, rekvisitter, sminke, animasjon m.m.

Dette forutsetter tilgjengelig utstyr for teateravdelingen. Det bør legges til rette for lån eller sambruk av kostymer, sceneelementer osv. med andre kulturskoler, institusjoner, foreninger o.l.

I den daglige undervisningen er det behov for en kostymekiste, rekvisitter og enkle scenografelementer som kasser, skillevegger m.m. Om det ikke fins lysanlegg i undervisningsrommet, kan enkle lyskastere på stativ være til god hjelp.

Kamera og projektor er gode hjelpemidler både i undervisningstidene og under forestillinger. Musikkkanlegg må være tilgjengelig i umiddelbar nærhet. Det samme gjelder datautstyr med høvelig programvare, og tilgang til litteratur.

Fagplan visuell kunst

1. Innledning

Visuell kunst i kulturskolen

Det visuelle kunstfeltet i kulturskolen er vidt og dekker mange ulike uttryksmåter og spesialiserte fagfelt.

Her får eleven anledning til å oppdage og utvikle sine evner i møte med kunstneriske virkemidler, materialer, redskaper, teknikker, visningsarenaer og en inspirerende undervisning. Elevens fantasi og kreative flyt stimuleres. Det gjelder å finne sitt eget uttrykk, skjerpe blikk og hånd, skape sin identitet.

Ungdom har stort uttrykksbehov og de er ofte opptatt av de eksistensielle spørsmålene: tilhørighet, ensomhet, rettferdighet, livsvalg, drømmer og framtid. Visuell kunst kan være veien inn til dette.

Visuell kunst må knytte an til de unges livsverden, utfordre dem både emosjonelt og analytisk. Da blir teknikker og materialbruk omformet til et innhold for elevene. Deres personlige formspråk vil avspeile nyanser, holdninger og motforestillinger. I det visuelle uttrykket kan de tenke noe som var utenkt, se noe som var usett og si noe som var usagt.

Slik kan læreren styrke både læringsprosesser og tilknytningen til omgivelsene, medmennesker og natur.

Gjennom individuelle og kollektive prosesser skal eleven tilegne seg estetisk erfaring også gjennom møtet med samtidskunst og kunst fra tidligere tider. Denne vil utvikle evnen til å tolke og analysere i reflekterende samtaler, oppleve og undre seg, og slik utvide perspektiv og kulturforståelse.

Det visuelle mennesket

Alle mennesker er født med en grunnleggende evne og vilje til å uttrykke seg visuelt. Virkeligheten setter få grenser for barns fantasi og forestillingsevne. Det er et viktig mål å holde ved like og utvikle denne iboende skapergleden.

Nyskaping og videreføring har til alle tider vært bærende krefter i kunstutfoldelse.

Visuell kunst tilhører det store fellesskapet, samtidig som det representerer et individuelt og personlig uttrykk for det å være menneske i en gitt tid.

I gjenstander, mønstre og materialbruk kan vi lese hvordan kulturer har utviklet

seg. Verdensarven og kulturarven viser dette – globale bærere av dynamikken mellom skaping og gjenskaping.

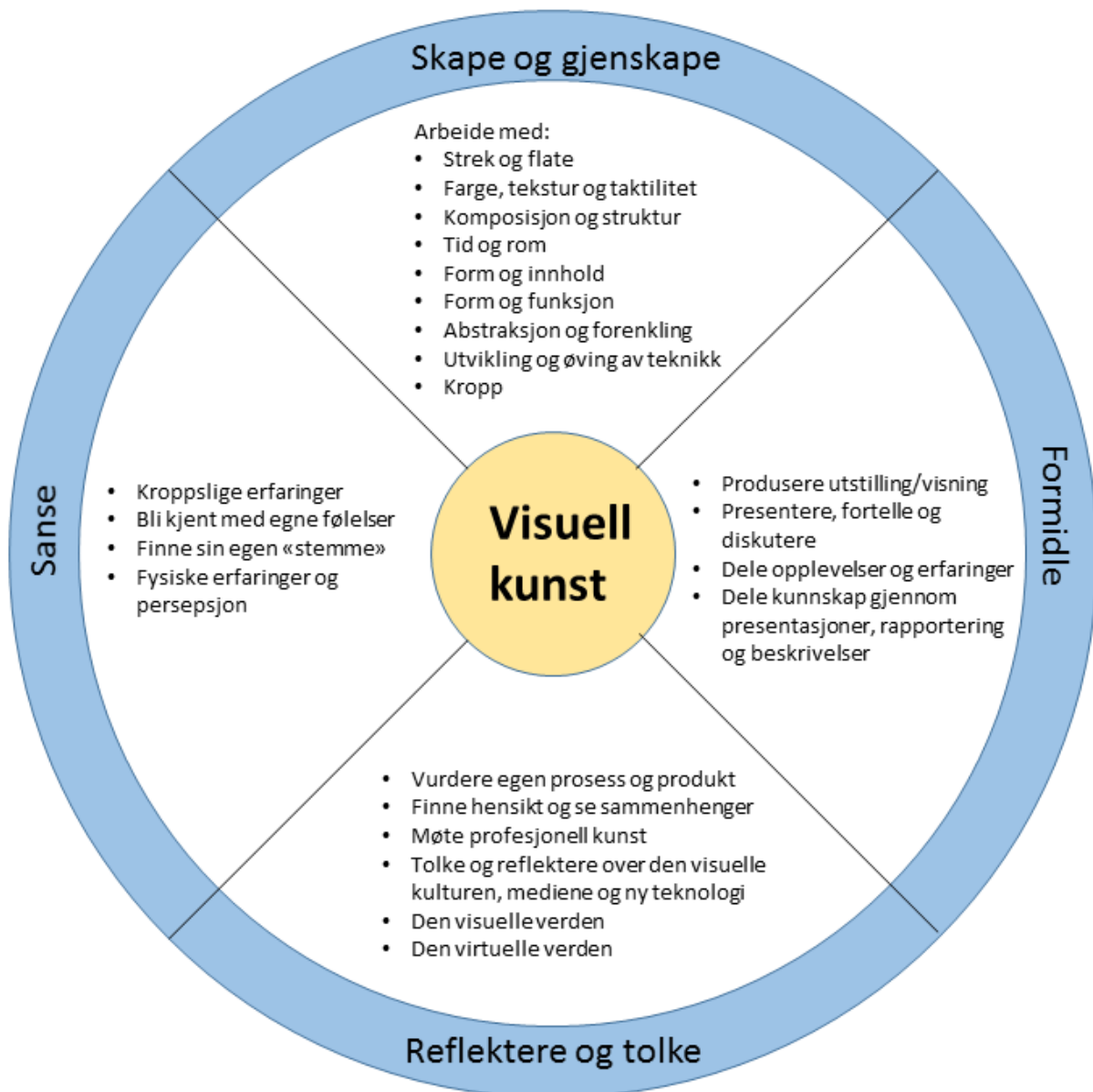
Barn og unge har rett til å få tak i denne livskraften – gjennom å være delaktige og å dele, gjennom et spekter av ulike uttrykk. Slik blir opplæring i visuell kunst et viktig dannelsesprosjekt hvor målet er å skape, favne og inkludere. Dette vil åpne rommet til ytringsfrihet.

Kjerneprogrammet, Fordypningsprogrammet og Grunnprogrammet vil til sammen sørge for at elevene får erfaring med et bredt og fordypende fag som avspeiler visuell kunst som både kunstnerisk uttrykksform, kommunikasjon, kulturarv, selvuttrykk og håndverk/ferdighet.

2. Faghjul

Situasjonskontekster

Kulturkontekster

Faghjul – Visuell kunst som uttrykksform

Modellen viser hva vi kan gjøre med visuell kunst.

Den ytterste sirkelen viser seks overordna handlinger i faget; skape, gjenskape, formidle, sanse, reflektere og tolke.

Den nest innerste sirkelen viser en «verktøykasse», som rommer aktiviteter og emner læreren tilrettelegger for å gjøre visuell kunst tilgjengelig for elevene. De er i praksis innvevd i hverandre.

Ved å dreie det ytterste hjulet, kan en få fram mindre opplagte kombinasjoner av handlinger og aktiviteter.

Faghjulet må forstås i lys av ulike kontekster opplæringen er en del av. Kultur-kontekster og situasjonskontekster er derfor plassert utenfor selve hjulet.

I ulike kontekster vil det f.eks. utvikles ulike visuelle formspråk, eller en tar i bruk ulike teknikker som svar på de ulike læringsmålene elevene til enhver tid arbeider mot.

Faghjulet kan hjelpe oss å se ulike sider ved opplæringen. Det kan brukes til refleksjon i lærerteamet, eller når lærere planlegger undervisning.

3. Mål for opplæringen i visuell kunst

Gjennom arbeidet med visuell kunst skal eleven

- utvikle sin evne til å utforske nåtid og framtid
- utvikle uttrykksevne, formsans og ferdigheter
- kunne bruke visuell kunst som kommunikasjonsmiddel
- oppleve mestringsglede og positiv egenutvikling
- utvikle evne til kritisk tenkning, empati og samarbeid
- bli ressurspersoner som bidrar til et levende kulturliv

4. Tre programmer

Tilbudet i visuell kunst organiseres i kjerneprogram, fordypningsprogram og grunnprogram. Forventningsnormer er normer for hvilken kompetanse det er rimelig å forvente at elevene har tilegnet seg i løpet av de ulike programmene. De er nærmere spesifisert i læringsmål. De tydeliggjør kvalitet, egenart og progresjon ved programmene.

Elever som har hatt undervisning like lenge kan befinne seg på ulike modningsnivåer når det gjelder uttrykks- evne, håndlag og formidling. Det er derfor ingen tidsplan knyttet til de ulike programmene.

Læringsmålene er generelle på tvers av de visuelle kunstoffagene. Det forutsettes at det utarbeides en lokal læreplan som skal hjelpe både elever, foresatte og

lærere til innsikt i de ulike programmene og fagene. Denne må konkretisere og implementere læringsmålene inn i det enkelte visuelle uttrykk/emne.

Elevenes individuelle, faglige ønsker og behov skal danne grunnlag for valg av program. Før opptak til Fordypningsprogrammet må det imidlertid tilrettelegges en opptaksvurdering, der eleven kan dokumentere erfaring og tilfredsstillende ferdigheter. Kriterier for opptak utarbeides av den enkelte kulturskole. Ulike program organiseres innafor en og samme gruppe.

Fordelingen av ressurser mellom programområdene må bestemmes ved den enkelte kulturskole.

Kjerneprogrammet

Kjerneprogrammet er hovedinnretningen i tilbudet.

Programmet er for elever som er motivert for langsiktig opplæring og betydelig egeninnsats.

Det er anbefalt å legge til rette for et bredt tilbud med ulike emner og områder innenfor det visuelle kunstfeltet. Kulturskolen bør lokalt utvikle faglige planer som skisserer progresjonen i faget, f.eks. nybegynner, litt øvet, øvet, viderekommen elev, og hvordan ulike teknikker bygger på hverandre.

Avhengig av skolens størrelse og antall elever på visuell kunst kan det utvikles ulike timeplaner og gruppesammensetninger som imøtekommer elevenes behov for

bredde eller fordypning. Dette bestemmes av lokal kompetansetilgang.

Innholdet i undervisningen skal bidra til å utvikle håndverksmessig og kunstnerisk kvalitet, kreativitet, selvstendighet og kritisk tenkning.

Instruksjon og veiledning foregår i grupper og individuelt. Egenvurdering og utviklingssamtaler skal vektlegges. Elevene vil komme dypt ned i handlingsområdene; skape og gjenskape, formidle, sanse, reflektere og tolke.

Kjerneprogrammet kan være rekrutterende og forberedende for de elever som ønsker å gå videre til Fordypningsprogrammet. Programmet skal også kunne forberede for programfag i videregående skole.

Forventninger til lærer

- tilrettelegger for god faglig progresjon og kontinuitet:
f.eks. nybegynner, litt øvet, øvet og viderekommen
- stimulerer elevens personlige uttrykk og formidling
- utfordrer elevene både emosjonelt og kognitivt
- lærer elevene å se på måter som skaper glede og mening,
- stimulerer årvåkenhet og skjerpet blikk
- ivaretar opplevelse og skaperglede
- tilrettelegger for reflekterte samtaler og utvikling av selvinnsikt
- vurderer både prosess og produkt sammen med elevene
- tilrettelegger for utstrakt erfaring med visninger og forestillinger på ulike arenaer
- er faglig rollemodell, arbeidsleder, kulturformidler og inspirator

Læringsmål

Eleven

- mestrer fagspesifikke basisferdigheter i ulike teknikker og kunstsjangre
- har tilegnet seg et bredt spekter av materialkunnskap
- gir form til egne idéer
- har utviklet kritisk sans, grundighet og tålmod
- har arbeidet med kunsthistorie og lokalhistorie i praktisk arbeid
- har tilegnet seg et nødvendig begreps- og analyseredskap for å analyse, tolke og samtale om visuelle uttrykk
- reflekterer over egen læring, intensjon og utvikling
- deler erfaringer med medelever
- gjør arbeidsoppgaver heime og gjør avtalte forberedelser til undervisningsøkter
- har sett kunstutstillinger sammen medelever og kan samtale om disse
- har deltatt i skapende prosesser fra idé til produkt
- har deltatt på arenaer for kunstnerisk samarbeid på tvers, der flere av kulturskolens kunstuttrykk er integrert

Fordypningsprogrammet

Fordypningsprogrammet er for elever som har særskilt interesse for å arbeide med visuell kunst. Undervisningstilbudet bygger på Kjerneprogrammet, men er vesentlig forsterket med hensyn til innhold og omfang. Det stilles krav til høy innsats og selvstudier.

Hovedinnholdet er fordypning innenfor selvvalgte uttrykk, kombinert med tett faglig veiledning og tilbakemeldinger. Å finne sitt eget kunstneriske særpreg står i sentrum. Egenvurdering og utviklingssamtaler står sentralt.

Rammer: Fordypningsprogrammet bør planlegges som et tilbud der elever kan gå minimum i ett til tre år. Det bør ha et omfang på rundt fire-seks undervisningstimer per uke.

Mentorprogram og entreprenørskap kan være en del av programmet.

Fordypningsprogrammet er velegnet for regionalt og nasjonalt samarbeid, med organiserte samlinger/masterclass for flere elever. Det kan også omfatte web-baserte tilbud for undervisning som ikke er tilgjengelig regionalt.

Utover dette må fordypningstilbudet tilpasses skolens lærerressurser, og med muligheter for å hente gjestelærere utenfra. Programmet kan også baseres på individuell gjennomgang og korreksjon av arbeider.

Skolen kan samarbeide med videregående skole, universitet og høyskole om hospitantplass, eller søke på vegne av elev om opplæring på atelier hos en profesjonell kunstner.

Lokaliteter og utstysrbehov vil variere og må ses i sammenheng med det konkrete fordypningstilbudet som gis.

Forventninger til lærer

- tilrettelegger og veileder læring og utvikling på høyt kunstnerisk/pedagogisk nivå
- tilrettelegger for fagspesifikk fordypning
- ser potensial, inspirerer og gir impulser
- stimulerer elevens egen kunstneriske bevissthet
- har målsetting om å skape hele mennesker
- fremmer elevens bevisstgjøring om ambisjoner
- vurderer både prosess og produkt sammen med eleven
- vektlegger et godt samarbeid mellom hjem – kulturskole – lærer – elev
- tilrettelegger for utstrakt erfaring med visninger/utstillinger
- er faglig veileder, samtalepartner, mentor og rollemodell

Læringsmål

Eleven

- skaper og former på høyt nivå
- har utviklet sin egen kunstneriske «stemme» og retning
- har videreutviklet praktiske og teoretiske ferdigheter som kan kvalifisere til høyere utdanning
- kan anvende modeller, kunstverk og kunstnerskap for faglig inspirasjon
- har utviklet et godt fagspråk
- tar aktivt del i refleksjon rundt prosesser og produkter
- har deltatt i en produksjon «fra idé til produkt», sammen med medelever
- har kunnskap om visuell kunst som et historisk og kulturelt uttrykk

Grunnprogrammet

Grunnprogrammet er for alle. Det kreves ingen forkunnskaper eller formelle krav for å kunne få plass. Hovedinnholdet er varierte aktiviteter med instruksjon og veiledning, og kursbasert tilrettelegging.

Sentralt i Grunnprogrammet er kunstkaruseller som kombinerer de ulike kunstområdene visuell kunst – musikk – dans – skapende skriving og teater eller andre. Undervisningstilbudet kan være en «døråpner» som gir elever mulighet til å bli kjent med ulike kunstfag før de

søker opptak i Kjerneprogrammet. Dette vil gjenspeile den lokale kulturskolens helhetlige kompetanse og vil kunne bidra til økt rekruttering blant barn og unge som i utgangspunktet ikke kjenner kulturskolens tilbud.

Grunnprogrammet kan også være et utvalg teknikk- og emnekurs som fungerer som tilleggskurs for elever i Kjerne- og Fordypningsprogrammet (10-15 timer), for eksempel workshop i videoredigering, kurs i redesign eller tegnekurs m.m.

Forventninger til læreren:

- stimulerer skapende evne og kreativitet
- tilrettelegger for kunstaktiviteter med instruksjon og veiledning
- trener oppmerksomhet, iakttagelse og tilstedeværelse
- stimulerer opplevelse
- skaper et trygt og godt sosialt miljø
- vektlegger prosess og mestring
- sørger for arbeidsro og god arbeidskultur
- gir rom for elevenes refleksjon omkring sine arbeider
- leder elevene fram mot en visning
- er igangsetter av aktivitet, faglig veileder, kulturformidler og inspirator

Den enkelte kulturskole tilpasser Grunnprogrammet til lokal lærerkompetanse og ressurstilgang.

Programmet tilbys gjerne i samarbeid med skole, SFO, barnehage, flyktningtjeneste eller miljøer for psykisk/fysisk helse.

Læringsmål

Eleven

- tilegner seg grunnleggende materialkunnskap og mestrer noen grunnleggende teknikker
- får kjennskap til ulike kunstsjangre
- opplever skaperglede og faglig utvikling
- lærer gjennom lek, utforsking, eksperimentering og refleksjon
- utvikler nysgjerrighet og oppmerksomt blikk
- får ulike estetiske erfaringer
- deltar i kreative prosesser sammen med andre elever
- får vist sine arbeider på en visningsarena

5. Innhold

Visuell kunst spenner over en rekke ulike tema, arbeidsområder, fagfelt og fag som dels står fram som egne enheter, dels glir over i hverandre og dels er felles, overgripende tema.

Scenografi, fotografi og video er avgrensede og kunnskapsbaserte fag, men har for eksempel komposisjon og

fargebruk som felles tema, som også er felles med de fleste andre fag i det visuelle kunstfeltet.

Innholdet i undervisninga kan hentes fra hele dette brede feltet og organiseres på mange forskjellige måter. Lokale forhold må være bestemmende.

Noen mulige grupperinger av viktige utøvende og skapende innholdskomponenter:

- **Strek og flate:** tegning, radering, broderi
- **Farge og tekstur:** maling, foto, video, glasurer, lys
- **Komposisjon, struktur og taktilitet:** collage, linosnitt, vev, tekstil, toving
- **Tid og rom:** performance, stedsspesifikk kunst, lydkunst, animasjon
- **Kropp:** kroki, performance, animasjon
- **Tredimensjonal form:** modellere, støpe, bygge
- **Form og funksjon:** design/redesign, lage bruksgjenstander, utsmykking, scenografi, arkitektur, digital kunst
- **Abstraksjon og forenkling:** skulptur, animasjon, tegneserie
- **Teknikk-/ verktøy-/materialbruk:** utvikle og øve håndlag, blande farge, redigere video, papirarbeid, mosaikk, tre, glass, metall
- **Finne hensikt og se sammenhenger:** Observere, analysere, assosiere

Andre emner i visuell kunst som er sentrale for den skapende/utøvende aktiviteten:

- Teori om form og farge
- Komposisjonslære
- Materialkunnskap
- Kunnskap om verktøy
- Kunsthistoriske emner
- Økologi og bærekraft i materialer
- Miljø- og samfunnskunst
- Bruk og integrering av ny teknologi

I lokalsamfunn med realkompetanse innen kunsthåndverk, eller med relevante museer, husflidslag, håndverkere, vil det være naturlig at eleven lærer gamle håndverkstradisjoner.

Kulturskolen kan eventuelt lage tverrfaglige prosjekter der slike tradisjoner blir ivaretatt og videreutviklet. Det er identitets- skapende og ofte motiverende for elevene å arbeide i en lokal tradisjon.

6. Arbeidsformer og organisering

Arbeidsformer handler om undervisningens *hvordan*, hvilke læringsaktiviteter eleven skal gjøre. Generelt bør arbeidsmåtene i visuell kunst være like allsidige og lekende som faget selv er – men også disiplinerte og målrettet. Det benyttes både lærerstyrt undervisning, veiledning, selvstendig arbeid, elevsamarbeid, prosjektarbeid, utforskende og skapende arbeid.

Egenarbeid utenom undervisningstimen forventes både i kjerneprogram og fordypningsprogram. Prosjektperioder, workshops, helgekurs og sommerkurs kan være supplerende tilbud.

Det forventes at læreren har et bredt spekter av metoder og arbeidsformer for tilrettelegging av læring, med ulike elever og elevgrupper. Variasjon er nøkkel til læring.

For å realisere visuell kunst vil faghjulets læringshandlinger; skape, gjenskape, formidle, sanse, reflektere og tolke stå sentralt på tvers av emnene og gi ideer og føringer for tilrettelegging av opplæringen.

Skape og gjenskape

Det skapende menneske står i sentrum. Å skape er den mest grunnleggende kompetansen eleven skal tilegne seg, og mye tid må vies dette arbeidet.

Skapende prosesser starter med tanker og idéer, fortsetter med konkrete forslag og skissearbeid, videre med eksperimentering og utprøving mot et individuelt eller felles uttrykk. Gjennom pro-sessene vil elevene gjøre erfaringer med mange uttrykksmidler og teknikker, og lære å bruke redskaper, verktøy og utstyr hensiktsmessig.

Å lage sine egne mål for arbeidet er betydningsfullt og vil øke elevenes motivasjon.

Modellæring er et egnet virkemiddel som forutsetter tett veiledning.

Kopiering av kunstverk er en anerkjent teknikk for å øve praktiske ferdigheter og evnen til å iaktta.

Å tolke (appropriere) andres kunstverk innebærer både gjenskapning og nyskaping. Redesign er å gi ny mening til alt fra «verdiløse» materialer som plastemballasje og rak, til avlagte klær, loppefunn og instrumenter. Elevene

finner nye estetiske uttrykk, noen ganger også en ny funksjon.

Sanse

Taktile erfaringer. Det innebærer å relatere syn til hånd, å kunne berøre og kjenne overflater, temperatur, størrelse og stofflighet.

Kroppslige erfaringer og persepsjon.

Tilstedeværelse i et rom gir erfaringer med avstand, størrelsesforhold, nærhet og materialitet. Å bruke musikk i det visuelle arbeidet kan være relevant.

Å finne sin egen stemme.

Oppmerksomhet i eget uttrykk og estetiske valg vil gi opplevelse av mestring og flyt.

Selvinnsikt. Eleven skal bli kjent med egne følelser/reaksjoner og lære konstruktiv kritikk. Å lære og gi motstand og å takle motgang i materiale, teknikk, idéutforming og gjennomføring.

Formidle

Produsere utstillinger/visning: Gjennom små og større utstillinger, kan lærer tilrettelegge for varierte elevarbeider som viser fagets mangfold. Ved å gi elevene ansvar for rigging, annonsering, invitasjoner, salg og

markedsføring, vil de få innsikt i en helhetlig prosess.

Presentere/fortelle om egne arbeider og andre elevers arbeid.

Dele kunnskap gjennom presentasjon, rapportering eller beskrivelser: Elevene får kjennskap til teknikker for visuelle/auditive presentasjoner og digitale verktøy.

Reflektere og tolke

I visuell kunst arbeider eleven med en kunnskapsform uten fasitsvar.

Læringssituasjonen innbyr til en kontinuerlig prosess der elevens individuelle tolkninger, undring, assosiasjoner, intensjoner, og fabulering rundt egne og medelevers uttrykk spiller en vesentlig rolle.

Gjennom slike samtaler lærer elevene å verbalisere. Dette må kombineres med analyse og tolkning av profesjonelle kunstuttrykk, for å forstå og tolke budskap, meningsinnhold, perspektiver og symbolikk.

Å kunne vurdere kvalitet er viktig for elevens faglige utvikling. Det er også et mål at eleven får innsikt i det visuelle kunstfagets betydning for menneske og samfunn.

Eksempler på aktuelle arbeidsmåter er:

Temaarbeid

- Lærer- og elevstyrt
- Bildeanalyse
- Kunsthistorie, lokalhistorie
- Tema i sekvens – nytt tema bygger på foregående

Teknikkarbeid/ verksted

- Identifisere og dele teknikker
- Utstillingsteknikk
- Animasjon, video
- Grafikk
- Foto, video, digitale medier
- Keramikk
- Tradisjonelt og lokalt kunsthåndverk

Prosjektarbeid

- Tverrfaglig/flerfaglig
- Landart og kunst i naturen
- Animasjonsfilm

Produksjon

- Utstilling
- Tverrfaglig produksjon
- Stedsspesifikk kunst
- Performance – happening
- Scenografi, lys-/lyddesign

Observasjon

- Besøke kunstutstilling
- Lytte til artist-talk
- Research/ litteratursøk
- Kunstnermøte/-intervju, atelierbesøk

Møte med profesjonell kunst

- Snakke om kunst, tolke, utvikle begrepsapparat og fagspråk

Møte den visuelle verden

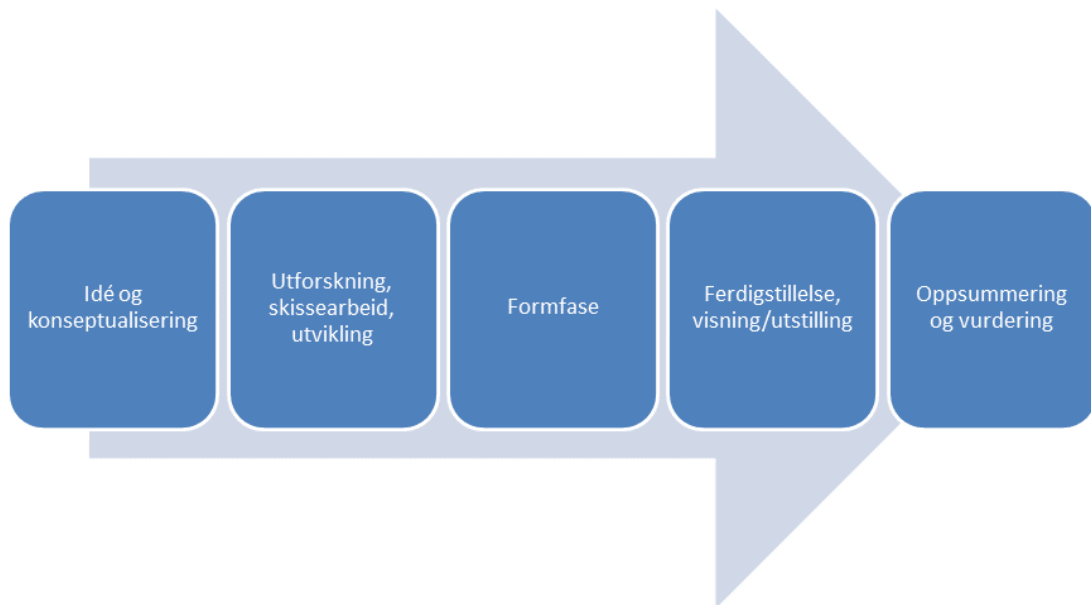
- Lage alternative reklame/reklame-video, arbeide med symbolbruk og tegn, bildeanalyse

Møte den virtuelle verden - ny teknologi

- Bruk av ny teknologi, bevissthet om og kreativ bruk av visuell kommunikasjon i virtuell virkelighet

Vurdere egne prosesser

- Bruk av loggskrivingsverktøy og analyse

Modell: Fra idé til produkt: En kunstproduksjon kan organiseres i faser: idé og konseptualisering, utprøving og skissearbeid, formfase, ferdigstillelse og visning/utstilling, vurdering/oppsummering.

Gruppestørrelse

Gruppestørrelse og lærertetthet vil avhenge av elevenes alder og utviklingsnivå, samt type aktivitet og utfordringer knyttet til utstyr/materialer. Likevel vil en veiledende norm være:

- Kjerneprogrammet: Grupper på sju-åtte elever der elevene har faste elevplasser an. Elevtallet kan eventuelt økes noe.
- Grunnprogrammet: Grupper på maksimalt tolv.

Tid

Dersom undervisningen foregår ukentlig, som er å anbefale av hensyn til kontinuitet, bør en undervisningsøkt være minimum halvannen til to timer. I tidkrevende teknikker vil det være hensiktsmessig å ha økter på to timer. Emnets egenart må avgjøre.

I visse tilfeller kan intensive helgekurs være den best egnede formen, mens det andre ganger kan være avsluttende tolvukers kurs. Dette må vurderes ved den enkelte kulturskole.

Gruppering/nivå

Helårselever med fast elevplass kan inndeles i aldershomogene grupper. Fem-seksåringer har andre behov enn ni-tiåringer, og gjør det lettere for lærer å tilpasse opplæringen. Det gjør det dessuten lettere å planlegge et forløp over flere år.

I visse tilfeller kan det være aktuelt å dele inn etter kunnskapsnivå eller emne: for eksempel vil et introduksjonskurs i animasjon for nybegynnere i alle aldre, kunne føre til en aldersblandet animasjonsklasse i Kjerneprogrammet.

I mindre kulturskoler vil større aldersblanding være det normale og fordelene med dette bør utnyttes: De yngste blir inspirert av de eldre, og de eldre har faglig og sosialt utbytte av å instruere de yngre. Noen tilbud, f.eks. en kroki-klasse, kan tilpasses flere aldre, også voksne.

Samarbeid med andre aktører

Opplæringen i visuell kunst bør knyttes sammen med andre kunstuttrykk i kulturskolen. Dette vil kunne stimulere

elevens tilhørighet i kulturskolen og knytte læringen i faget til et bredt spekter av bruksområder. Et samarbeid med for eksempel skapende skriving rundt tema graffiti, med teater om scenografi, eller animasjonsprosjekter til musikk vil være god tverrfaglighet.

Visuelle kunstoffag synliggjøres godt gjennom utstillinger i det offentlige rom: i rådhus, i helsehus, på konferanser, biblioteker, i kirker, på festivaler og utdanningsinstitusjoner. Dette løfter faget inn på samfunnsarenaen, gir elevene anerkjennelse og stimulerer til videre innsats og vekst.

Naturlige samarbeidspartnere er barnehage, skole, den kulturelle skolesekken, muséer, bibliotek, relevante lokale kulturinstitusjoner og helseetater der det er mulig. Elever i kulturskolens visuelle kunstoffag er naturlige aktører på lokale kulturmønstringer.

Å studere ulike sider ved opplæring i visuell kunst, i samarbeid med forskningsmiljøer, vil være nytenkende og viktig.

7. Vurdering for læring

Vurdering og lærerens personlige veiledning er avgjørende for elevens motivasjon, forståelse og faglige utvikling. Eleven må være klar over hva som forventes i faget, og lærer må ha tillit til at eleven kan klare det som forventes.

Det viktigste er å vurdere den kunstneriske kvaliteten i elevens arbeid og å gi læringsstøttende tilbakemeldinger. Samtalen rundt elevens arbeid i selve prosessen blir viktig.

Vurdering og veiledning er tett sammenvevd. Når et uferdig elevarbeid vurderes, er det for å gi råd om vegen videre. Det kunstneriske uttrykket i det enkelte arbeidet må sees i lys av elevens utvikling og ut fra alderstrinn og modningsnivå. Fokus må være å identifisere og vurdere kraft og retning i ei utvikling, ikke å påpeke feil.

Det er viktig at eleven utvikler mot til å våge og feile – og å feile bedre; det er da nye og uventede resultater kan oppstå.

Produktvurdering. Det er ikke relevant med absolutte normer for kvalitet, men gode spørsmål: I hvor stor grad greier

eleven å uttrykke intensjonene sine, med utgangspunkt i lærte teknikker?

Hvor sikkert og bevisst formgir eleven sine former og farger innenfor komposisjonens gitte format? Hva gjør inntrykk? Hvilket håndlag har eleven? Hvor godt og sikkert mestrer hun materialer og verktøy? Hvor godt arbeider øye og hånd sammen?

Sentralt i elevens faglige utvikling er å kunne vurdere sitt eget arbeide: Hvilke tanker har jeg her forsøkt å uttrykke? Hvilke stemninger? Hva er grunnen til fargevalget? Hvorfor tok arbeidet en annen veg enn utgangspunktet var? Hva er jeg ekstra fornøyd med? Osv.

Prosessvurdering. I vurdering og veiledning av prosessen gjelder det å få øye på det undersøkende arbeidet eleven gjør og hvor stor den undersøkende innsatsen er. Oppfinnsomhet og idérikdom er et kvalitetskriterium, men også elevens evne til å vurdere sine egne idéer og reflektere over egne valg underveis.

Medelever kan også bidra med konstruktive spørsmål til et produkt i utvikling.

Oppgaver av øvingskarakter henges opp, blir sett av gruppa og kommentert, mens større prosjektoppgaver som går over tid må ha milepæler med individuelle veiledningssamtaler underveis.

Læringsmålene er kriterier å vurdere elevens utvikling opp mot. Vurderinga må gjelde alle sider ved det kunstneriske arbeidet – både ferdigheter og teknikker, personlig uttrykk, følelsesmessig engasjement og refleksjonsevne.

Utviklingssamtaler. Utviklingssamtaler mellom elev, lærer og eventuelt foreldre har en naturlig plass i Kjerneprogrammet og i Fordypnings-

programmet. Her utveksles informasjon, en tar opp utvikling, arbeidsinnsats, trivsel og faglige resultater. Samtalene må være dialogbaserte.

Eleverrespons. Elever gir hverandre tilbakemelding på arbeider, der de trener verbalisering. Læreren legger til rette for reflekterende samtaler.

Lærer vurderer seg selv. Lærerens innsats må vurderes dersom undervisninga i kulturskolen skal være i utvikling. Det viktigste er lærerens egenvurdering. Det kan innebære å bruke noen minutter til refleksjon etter hver undervisningsøkt, men også mer systematisk vurdering.

Kulturskoler med mer enn én lærer i visuell kunst bør ha rutiner for systematisk kollegaveiledning.

8. Lokaler og utstyr

Lokaler

Opplæringen i visuell kunst trenger tilrettelagte rom ut fra fagets utstys-behov og egenart. Det anbefales egne lokaler som kun brukes til visuell kunst, der det er lett å ta igjen arbeider som kontinuerer over tid.

Lokalene må legge til rette for progresjon. Opplæringen skal synes, ha sine informasjonsskjermer og visningsrom; bidra til et åpent og stimulerende arbeidsmiljø, preget av estetikken i visuell kunst. Også i de tilfellene der undervisningen av ulike

hensyn legges i grunnskolen, må undervisningsrommene være innredet med tanke på opplæringens egenart og utstysbehov.

Det stilles samme krav til egnede lokaler, utstyr og materialer for alle programmene. Egnede lokaler kan være kulturskolens faste undervisningsrom, skolens kunst- og håndverksrom, men også for eksempel et utendørs byrom eller et bestemt landskap.

Visningsarenaer

Visningsarenaer for visuell kunst er svært viktig, og alle elever, uansett nivå eller alder, bør hvert skoleår få utstille noen av sine arbeider for et publikum.

Det må legges vekt på å finne gode utstillingsarenaer, både på skolen og på eksterne steder. Samlokalisering med andre kunstoffag gjør det naturlig å samarbeide om dette.

Alle lærere bør ha egen kontor-/ arbeidsplass, også på de stedene der det er desentralisert undervisning. Lærerne må ha tilgang til bibliotek. Det må være en felles pauseplass til lærerne der de kan oppleve å være del av et arbeidsmiljø.

Utstyr og materiell

De visuelle kunstfagene må ha utstyr og materiell av god kvalitet uavhengig av program. De kunstneriske resultatene vil avhenge av dette.

Innkjøp av utstyr og materiell er en faglig oppgave og en sentral del av undervisningsplanlegginga. Lærerens kompetanse er avgjørende ved utvelgelse og innkjøp, og det må planlegges for langsiktighet.

Til sammen vil de tre programmene trenge følgende rom- og utstyrsrammer for å oppfylle læringsmålene:

- Lokale med god takhøyde, god ventilasjon, godt lys og vask
- I tilfeller av sambruk med grunnskole er det kunst- og håndverksrommet som bør benyttes. Der trenger kulturskolens lærere og elever egen lagringsplass til materialer og oppbevaring av arbeider
- Gode tørke- og lagringsmuligheter for elevarbeider
- Egned lagerrom i tilknytning til undervisningsrommet
- Et grunnleggende utstyrssortiment: keramikkovn, trykkpresse, høvelbenk osv. skal være tilgjengelig dersom aktiviteten er avhengig av det
- Lett tilgang til nettbrett, data-maskiner og programvare, trådløst nett og skriver
- Store arbeidsbord og stoler som kan tilpasses elever med ulik høyde
- Låsbare skap

Utstyrssortimentet må tilpasses den lokale kulturskolens kompetanse og fagtilbud. Det må budsjetteres for dette.

